

О. М. Лесков
Е. А. Кравченко
Т. Ю. Гошко

Могильник білозерської культури біля с. Широке

ЛЬВІВ • ВИННИКИ

2019

УДК 903.5(477.72)''637''
Л 50

П і д р е д а к ц і є ю

Е. А. КРАВЧЕНКО, кандидат історичних наук

Р е ц е н з е н т и

О. В. СМИНТИНА, професор, доктор історичних наук

Є. В. ЯРОВОЙ, професор, доктор історичних наук

М. РИБЦЬКА, професор, доктор хабілітований

С. М. АГУЛЬНІКОВ, старший науковий співробітник

*Рекомендовано до друку Науково-методичною радою
КЗ ЛОР «Історико-краєзнавчий музей» 17.09.2019 р., протокол № 1*

***Видання підготовлено до друку
і видано коштом авторів***

Лесков, О. М., Кравченко, Е. А., Гошко, Т. Ю. Могильник бі-
Л 50 лозерської культури біля с. Широке. — Львів; Винники: Історико-
краєзнавчий музей; Майдан, 2019. — 206 с.

ISBN 978-966-372-712-7

Колективну монографію присвячено одній із найвідоміших пам'яток доби фінальної бронзи Нижнього Подніпров'я — Широківському могильнику. Попри те, що розкопки могильника були завершені більше ніж півстоліття тому — це перша повна публікація цієї пам'ятки. Монографія наводить повний опис археологічних комплексів могильника, аналіз поховального інвентарю і ритуалу, окремий розділ присвячено аналізу широківського металу. Зроблено висновки щодо можливих шляхів потрапляння низки предметів, технологій чи сировини у Нижнє Подніпров'я. Монографія містить додаток із детальним описом колекції речей із розкопок Широківського могильника.

Для археологів, істориків, краєзнавців, усіх, хто цікавиться давньою історією українського півдня.

УДК 903.5(477.72)''637''

© О. М. Лесков, Е. А. Кравченко, Т. Ю. Гошко, 2019

© КЗ ЛОР «Історико-краєзнавчий музей», 2019

ISBN 978-966-372-712-7 © ТОВ «Майдан», дизайн, 2019

Зміст

	ПЕРЕДМОВА (Е. А. Кравченко)	5
Розділ 1	ОПИС ШИРОКІВСЬКОГО МОГИЛЬНИКА, КАТАЛОГ ПОХОВАНЬ І ІНВЕНТАРЮ (О. М. Лесков, Е. А. Кравченко)	9
	Вступ (9) План могильника біля с. Широке (12) Курган 1 і впускні поховання (13) Курган 2 (18) Безкурганні поховання (24)	
Розділ 2	АНАЛІЗ ШИРОКІВСЬКОГО МОГИЛЬНИКА, ЙОГО ВЛАШТУВАННЯ, ОБРЯДУ І ІНВЕНТАРЮ (Е. А. Кравченко)	131
	Характеристика поховань (133) Супровідний інвентар та інші предмети з поховань (134): посуд (134), сировина і знаряддя (148), вбрання (149): шийні прикраси (149), наручні прикраси (149), скроневі підвіски (152), шпильки і застібки (154), об'єкти-супровід із вотивною функцією (154) Поховальний обряд (155): хронологічна позиція (158), соціальна структура (159) Висновки (160)	
Розділ 3	МЕТАЛЕВІ ВИРОБИ: ХІМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА І ТЕХНОЛОГІЯ (Т. Ю. Гошко)	161
	Рентгенофлуоресцентний аналіз (161), джерела металу (165), технологічний аналіз (165)	
	ВИСНОВКИ (Е. А. Кравченко)	173
	ПІСЛЯМОВА (Е. А. Кравченко)	175
Резюме	<i>Лесков, А. М., Кравченко, Э. А., Гошко, Т. Ю. МОГИЛЬНИК БЕЛОЗЕРСКОЙ КУЛЬТУРЫ У с. ШИРОКОЕ.</i>	176
Summary	<i>Leskov, O. Kravchenko, E., Goshko, T. THE CEMETERY OF BILOZERSKA CULTURE NEAR THE VILLAGE OF SHIROKE.</i>	179
Додаток	ОПИС колекції розкопок могильника білозерської культури біля с. Широке, 1961—1963 рр. (Наукові фонди, кол. № 1545, скрині 1—13, Археологічний музей ІА НАНУ)	182
	БІБЛІОГРАФІЯ	200
	СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	203
	ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	204

Передмова

Довгі 56 років матеріал одного із найбільших могильників білозерської культури — біля с. Широке Херсонської області чекав на публікацію. Непроста і драматична доля його дослідника — Олександра Михайловича Лескова наклала відбиток і на долю матеріалів його експедицій — вони, наче і маючи автора, дуже довгий час лишалися неопрацьованими. О. М. Лесков народився 19 травня 1933 р. у Харкові. У 1955 р. він із червоним дипломом закінчив історичний факультет Харківського університету і вступив до аспірантури Інституту археології АН УРСР. Після закінчення аспірантури був зарахований до відділу скіфо-сарматської археології інституту. У 1961 р. захистив кандидатську дисертацію і відразу видав її окремою монографією (Лесков, 1965). Тематика Олександра Михайловича на початку наукової кар'єри охоплювала кримські старожитності доби пізньої бронзи і раннього залізного віку. Власне, перші його експедиції також були кримські — у складі експедицій свого наукового керівника С. М. Бібікова він працював окремим загоном на розкопках і розвідках кизил-кобинських могильників (1950-і рр., Уркуста, Джепаллах, Чуюнча, Капак-Гаш, Карли-Кая та ін.). У складі кримських експедицій він почав проводити розвідки на Херсонщині вже за перекопом — Північно-Кримської археологічної експедиції. Її Краснознаменським загоном і було досліджено відкритий керівником експедиції Н. П. Шульцем Широківський могильник. Із кінця 1950-х рр. О. М. Лесков почав працювати на Керченському півострові, надалі керував кількома великими новобудовними експедиціями — Керченською і Південно-Українською. У 1967 р. Олександр Михайлович формує і починає координувати новий повноцінний напрям діяльності інституту — археологію новобудов. У наступному 1968 р. він очолює найбільшу — Каховську експедицію ІА АН УРСР. У 1971 р. ця експедиція міняє назву за Херсонську і стає постійно діючою на правах відділу. Проте такий стрімкий злет науковця дуже не сподобався комусь із шановних колег, на О. М. Лескова кимось було написано донос, йому була «пришита політика» і звільнено з роботи із звинуваченням «за сіонізм в експедиції». Спадщина Олександра Михайловича — експедиція, матеріали і головне — фінансування — дісталися установі. О. М. Лесков також підпав під заборону на про-

Олександр Лесков (на фото — праворуч) на розкопках могильника Уркуста (Севастопольська міськрада), 1956—1957 рр. (Лесков, 1956—1957/12д, ф. о. 4090, рис. 5)

фесію — його перевели на роботу в Інститут кібернетики, працювати в галузі археології в сферах, підконтрольних Інституту археології АН УРСР, було неможливо. О. М. Лесков у 1974 р. залишає Київ і українську археологію і переїжджає до Ленінграда. Наступного року він з другого разу захищає у Москві в Інституті археології АН СРСР докторську дисертацію «Заключительный этап бронзового века на юге Украины» (перша робота мала назву «Передскіфський період на півдні України» і була провалена на захисті у Москві) будучи співробітником Музею атеїзму і релігії в Ленінграді, а у 1981 р. переїжджає до Москви і починає працювати на посаді заввідділу археології у Державному музеї мистецтва на-

родів сходу. Створення цього відділу мало на меті організацію новобудовних і охоронних досліджень на Північному Кавказі — неабиякий організаторський талант і досвід Лескова через вісім років врешті згадали і задіяли у цій колосально важливій галузі археологічних досліджень. Зараз золото Адигеї відоме на весь світ, а тоді ніхто ніякої уваги не звернув на кургани біля аулу Уляп. Виставки знахідок із цих розкопок Олександр Михайлович організував по всьому світу від Північного Кавказу до Латинської Америки. У 1985 р. через величезний обсяг робіт тематика відділу, очолюваного О. М. Лесковим, була розширена — Держкомітет з науки і техніки СРСР виділив додаткові кошти на створення Середньоазійської і Чукотської археологічних експедицій із подальшим створенням секторів Середньої Азії і Чукотки та Сибіру. Цей відділ і досі плідно працює по цій тематиці у Російській Федерації, чого не можна сказати про долю новобудовних відділів в Інституті археології АН УРСР, де всі вони згодом були ліквідовані, а українським музеям врешті взагалі було заборонено проводити новобудівні дослідження. Не вдаючись у подробиці цієї плачевної ситуації в Україні нині, все ж варто зазначити, що причини її криються не в державній політиці чи поганому фінансуванні. У 1997 р. Олександр Михайлович переїжджає до Сполучених Штатів Америки слідом за від'їздом родини, де згодом починає працювати у Каліфорнійському (Берклі), Техаському (Остін) і Пенсильванському (Філадельфія) університетах. У 2000-х рр. він кілька разів приїжджав в Україну і читав лекції в Київському, Харківському і Таврійському університетах. Минулого року на 86-му році життя Олександр Михайлович пішов у кращі світи, лишивши нам шалену кількість неопублікованого археологічного матеріалу, російській науці окрім цього ще й низку успішно працюючих інституцій, а всьому світові більше сотні наукових праць, з яких 20 монографій, каталогів і альбомів. Маю згадати, що моя

успішна робота також розпочата за порадою Олександра Михайловича, який згадав в розмові із керівником проекту, в якому я працювала, професором Джозефом Картером, директором Інституту класичної археології Техаського університету, що О. М. Лесков колись аспірантом бачив дуже цікавий матеріал, розкопаний С. Ф. Стржелецьким, який зберігається у фондах Херсонського заповідника. За цією згадкою Дж. Картером була написана маленька записочка «Покажіть Евеліні все, про що писав Лесков» і залишена у завфондами Херсонеса. Так я побачила Уч-Баш, який став основою моєї кандидатської дисертації, темою досліджень останніх 16 років і об'єктом дев'ятирічних археологічних розкопок в Інкермані.

Із часу розкопок Широкого — однієї із перших експедицій Олександра Михайловича Лескова пройшло трохи менше 60 років. За цей час Інститут археології двічі змінив приміщення, а наукові фонди інституту — і того більше. Коли у далекому 2009 р. я запропонувала опрацювати його колекцію і опублікувати, матеріал не було виділено в окрему колекцію, він був частиною великої колекції з розкопок кількох років Північно-Кримської і Південно-Української експедиції О. М. Лескова. За роки переїздів і невідповідні умови зберігання реконструйовані колись керамічні посудини розклеїлись і суцільними керамічними завалами в перемішку із гіпсовими вставками лежали в ящиках. Бірки із інвентарними номерами було переплутано, довелося все зв'язати із звітом і щоденниками, щоб створити наново справжній колекційний опис із цифровими фото речей.

Початково над матеріалами почала працювати група вчених. Окрім мене, долучилися

Тетяна Гошко (робота із бронзовими виробами) і Роман Лисенко (технічна робота і фотографія). Але не вдалося перейти до масового опрацювання відразу. Роман Лисенко, на якому трималася основна лаборантська робота, був звільнений з інституту за незрозумілих обставин, а я на той час опрацьовувала гігантські об'єми матеріалу з розкопок Уч-Баша, який не лишав часу на будь-що інше. Попри це, зараз матеріал могильника опрацьовано і оцифровано відповідно до світових вимог до створення фондової документації, створено колекцію (№ 1545) і передано до фондів із відповідним актом (№ 845). Матеріал приведено до експозиційного вигляду. Оцифровано також звіт про розкопки. Вивірено генеральний план могильника, плани поховань із інвентарем. Матеріали звіту про розкопки наведено у першому розділі роботи — «Опис Широківського могильника, каталог поховань і інвентаря» за авторства О. М. Лескова, як керівника експедиції і автора звіту про розкопки, і Е. А. Кравченко, як упорядника матеріалу і автора ілюстрацій. Передмова, вступ, розділ 2, висновки, післямова, резюме і додаток написані Е. А. Кравченко, розділ 3 написано Т. Ю. Гошко, список літератури і скорочень складено Е. А. Кравченко, переклад резюме англійською мовою — Е. А. Кравченко.

Персоналію див.:

Болтрик, Ю. В., Ніколова, А. В., Отрошенко, В. В. До 70-річчя Олександра Михайловича Лескова. *Археологія*, 2003, 3, с. 157-159.

Полін, С. В., Ерліх, В. Р. До ювілею Олександра Михайловича Лескова. *Археологія*, 2013, 2, с. 146-148.

К 80-летию... 2013. К 80-летию Александра Михайловича Лескова. *Вестник древней истории*, 2013, 3, с. 202-204.

**МОГИЛЬНИК БЕЛОЗЕРСКОЙ
КУЛЬТУРЫ У с. ШИРОКОЕ**

Широковский могильник является одним из крупнейших некрополей, известных в белозерской культуре. Некрополь расположен недалеко от побережья Джарылгачского залива Черного моря севернее Скадовска (Херсонская обл.) у с. Широкое, от которого получил название. Могильник был открыт в 1960 г. Северо-Крымской экспедицией под руководством П. М. Шульца, а затем в 1961—1963 гг. раскопан А. М. Лесковым. Это типичный для Нижнего Поднепровья белозерский памятник, хронологически определенный поздним периодом этой культуры — XI — началом X в. до н. э. Другими словами, этот комплекс непосредственно определяется переходным от бронзового к железному веку периодом, что делает его анализ исключительно важным для всего северопричерноморского региона. Относительно большое количество погребений могильника — 130 могил, позволяет определить преобладающие черты погребального обряда белозерской культуры Нижнего Поднепровья. Это грунтовые захоронения без видимых признаков надгробных сооружений в овальных или подпрямоугольных ямах, ориентированных меридианально, расположенных рядами, ориентированными широтно. Ямы иногда демонстрируют сужение вверх, что подтверждается и на других могильниках региона. Перекрытие могилы представляло собой деревянную плаху, которая ложилась на входное отверстие над могильной ямой. Покойников клали скорченными головой на юг на правый или левый бок в соответствии с полом — на правом лежат мужчины, на левом — женщины.

Украшения и детали костюма показывают, что среди последних представлены разнообразные застежки — заколки, фибулы, пуговицы, поясная пряжка и т. д., что позволяет предполагать сложный крой одежды, требующий застежек или наличие верхнего плаща или платья (типа кафтана, жупана), которое скреплялось не швом, а застежкой, скорее всего, в передней части. То, что население было знакомо с шитьем, подтверждается и находкой иглы в одном из захоронений.

Украшения в основном представлены ожерельем с подвесками и височными кольцами, которые цеплялись на какую-то деталь женского головного убора, иногда встречаются серьги, отличные от колец диаметром и одним заостренным концом, преимущественно, найденные непосредственно на ушных костях.

Инвентарь погребений — это преимущественно напутственная пища, состоящая из бараньего или говяжьего мяса, положенного рядом с керамической посудой, в которой, вероятно, был какой-то напиток. Эта сервировка находилась в головах у погребенных. В редких случаях кости и / или сосуд находились перед лицом погребенного или за спиной. Кроме напутственной пищи в захоронения иногда клали птиц или их части не в смысле еды, астрагалы и охру. На краю Широковского могильника был зафиксирован слабый слой с фрагментами керамики белозерского времени и костями животных, который можно интерпретировать не как наличие поселения, как думал автор раскопок, а как остатки тризны, зафиксированной на ряде других белозерских могильников.

Отдельно стоит отметить появление в могильнике подкурганых захоронений с рядом новых конструкторных особенностей, как ямки от некой погребальной конструкции, возможно, повозки-катафалка, по углам могилы, большая площадь могилы, что в первую очередь свидетельствует о высоком статусе покойников из этих захоронений. Это подтверждается и богатым инвентарем из этих могил, среди которых попадаются и вещи из драгоценных металлов. Собственно, это только подтверждает вывод других исследователей белозерской культуры о выделении в ее среде прослойки знати или племенной элиты.

Следующий вопрос, который вытекает из выше сказанного, — чем занимались белозерцы, похороненные в Широком, и собственно, за счет чего произошло стремительное развитие общественных отношений вплоть до выделения племенной элиты? Анализируя импорт из Широкого, мы обратили внимание, что небольшая их часть указывает на связи с кавказским регионом. Это прежде всего, большое количество украшений из гешира и необработанная гешировая пластина в руке одного из погребенных, а также пластинчатое бронзовое височное кольцо с пуансонным орнаментом. При не-

большом количестве таких вещей, оказалось, что к месторождениям Центрального Кавказа тяготеет и металл из сплавов группы вещей из Широковского могильника, а также подобными кобанской культуре является погребальный обряд и даже антропологическая характеристика похороненных в Широком. Последние два пункта отнюдь не свидетельствуют о миграции населения, однако указывают на однообразие всего массива культур Причерноморья от Кавказа до Дуная в позднебелозерское время и обращают наше внимание на давний тезис В. Дергачева о недоступности в это время месторождений руды на Балканах как следствие формирования круга культур Гава. Вполне возможно, что в XI в. до н. э. дефицит бронзы население Северного Причерноморья компенсировало за счет кавказских месторождений, причем процесс общения между регионами проходил не через Приазовские степи, а через Крым. И именно этим объясняется возникновение нижнеднепровского достаточно позднего варианта белозерской культуры с такими большими могильниками, как Широкое, Брылевка и др. В контексте этих событий сформировался и крымский вариант белозерской культуры, очень близкий нижнеднепровскому однако с кобанскими чертами (например, наличие каменных ящиков). К этой же группе памятников относится и часть, атрибутированная так называемой поздней бронзой Крыма — на побережье Северо-Западного Крыма, в центральных и юго-западных предгорьях. Подтверждается такая последовательность культурных горизонтов и синхронизацией с горизонтами Уч-Баша в Юго-Западном Крыму, где белозерские черты появляются лишь во втором горизонте (Iа-УБ, конец XI—X вв. до н. э.), а в следующем адаптируются в местной среде (II-УБ, X в. до н. э.).

В этой монографии мы умышленно не раскрывали вопросы места Широковского могильника среди других памятников белозерской культуры. Прежде всего потому, что это не

ставилось целью, поскольку первое и основное, что мы собирались достичь, — это подготовить полноценную публикацию некрополя.

Что же касается общеисторических процессов, которые можно реконструировать по материалам Широкого, то это планируется сделать в финале изучения этого и еще ряда других памятников севера Понта. Наш замысел о синхронизации крымских памятников с материковыми в результате анализа Широкого дал положительные и даже несколько неожиданные результаты. Первое, что чрезвычайно знаково — это синхронизация нижнеднепровских материалов с материалами памятников Северо-Западного Крыма, на северном побережье которого находится ряд интереснейших позднебронзовых памятников, названных крымскими археологами так называемой поздней бронзой Крыма. Смотря на карту памятников с аналогиями ширококовскому материалу, становится понятным, что эта группа, а также памятники южнее Перекопа на северном берегу Крымского полуострова, скорее всего представляют собой единое целое с нижнеднепровской группой памятников. И очень интересным для нас является тот факт, что памятники крымских предгорий также содержат тождественные вещи и типы.

Что же касается более отдаленных регионов, то весьма показательно проявились связи

с Центральным Кавказом, где местонахождения, с которыми связаны определенные типы с Широкого, сосредоточились компактной группой южнее Цхенвальского ущелья. Кроме этого, также показательна привязка многих памятников с некоторыми исключениями к водным путям — лиманам, бухтам и судоходным рекам. Исключением является ряд памятников, в который входит и Широковский могильник, а также Острая могила, Брылевка, Чернянка и Лукьяновка, которые расположились сплошной идеально прямой полосой, свидетельствующей об устойчивом ориентире в направлении движения, например, звезде или созвездии, протянулись с юго-запада от берега Джарылгача на северо-восток до современной Новой Каховки, фактически маркируя собой путь вдоль Олешковских песков к Днепру. Можно спорить о принадлежности могильников, которыми маркирована линия, определенным поселениям, но фактом остается то, что уже в историческое время по этим же местам проходил чумацкий путь в Крым за солью (Моравский шлях по карте Гийома де Боплана). Поэтому вопрос появления этих памятников можно рассматривать и как начало формирования торгового пути от Крыма до Днепра. Однако, все эти тезисы, изложенные нами в послесловии, являются сугубо гипотезами и впоследствии при более тщательном анализе материала будут проверяться.

Summary

O. Leskov, E. Kravchenko, T. Goshko

THE CEMETERY OF BILOZERSKA CULTURE NEAR THE VILLAGE OF SHYROKE

The cemetery of Shyroke is one of the largest necropolises known in the Bilozerska culture. The site is located not far from the coast of the Dzharylgach Bay of the Black Sea to the north of Skadovsk (Kherson region) near the village of Shyroke, from which got the name. The cemetery was discovered in 1960 by the North Crimean expedition headed by P. M. Schultz, and later in 1961—1963 it was excavated by O. M. Leskov. This is typical of the Lower Dnieper site of Bilozerska culture, chronologically determined by the late period of this culture — XI — the beginning of the X century BC. In other words, this complex is directly determined by the transition from the Bronze to the Iron Age, which makes its analysis extremely important for the whole North Black Sea region. Relatively large number of burial places of the burial ground — 130 graves, allows determining the prevailing features of the burial ceremony of the Bilozerska culture of Lower Dnieper. This is a burial without visible signs of a tombstone in oval or sub-rectangular pits, oriented to South, arranged in rows oriented East-West. The pits sometimes show a narrowing to the top, which is typical to other cemeteries in the region. The overturning of the grave represented a wooden block that was poured onto the entrance hole above the grave hole. The dead have been put together by their heads to the south on the right or left side according to the sex: there are men on the right and women — on the left.

A variety of jewelry and details of the costume show that among them there are various fasteners — pins, fibulas, buttons, belt buckles, etc., which allows to assume of a difficult cut of clothes. That cutting needed fasteners or the presence of an overdress (such as kaftan, zhupan), which was fastened not by a suture but a fastener, most likely, in the front part. The fact that the population was acquainted with sewing is also confirmed by the finding of a needle in one of the graves.

Jewelry are mainly represented by a necklace with pendants and temporal rings that putted on to a part of a woman's headgear, sometimes there are earrings, different from rings, mainly found directly on the ears.

The burial inventory is a predominantly funeral meal consisting of lamb or beef placed next to ceramic tableware, which probably was some kind of beverage. This serving was in the head of the buried ones. In rare cases, the bones and / or the vessel were in front of the buried person or

behind the back. Except the food, sometimes there are the birds or their parts not in the sense of food, astragalus and ocher in the burial place. On the edge of the Shyroke burial ground, a thin layer with fragments of ceramics and animal bones was found, which can be interpreted not as the presence of a settlement, as the author of the excavation thought, but as the remnants of the *trizna*, excavated on a number of other Bilozerska burial grounds.

Separately, it should be noted the appearance in the burial ground of burial mound with a number of new features, such as the pits of some kind of burial construction, perhaps the *hearse*, at the corners of the grave, a large area of the grave, which firstly indicates that the dead of these burials are from high stratum. This is confirmed by the richer inventory of these graves, among which there are cases of precious metals. Actually, this only confirms the conclusion of other researchers of the Bilozerska culture about appearance in these tribes of a layer of nobility or tribal elite.

The next question, which follows from the above, is what the people buried in Shyroke dialed in, and in fact, due to which there was a rapid development of social relations up to the parting the tribal elite? Analyzing imports from Shyroke cemetery, we noticed that a small part of them indicates connections with the Caucasus region. First of all, a large number of jewelry made from *hexir* and a native *hexir* plate in the hand of one of the dead, as well as a bronze temporal ring with a punched decoration. With a small number of such things, it turned out that the deposits of the Central Caucasus also connected with metals from the alloys of the group of things from Shyroke cemetery, as well as burial customs and even anthropological characteristics buried in the Shyroke cemetery are very close to Kobanska culture of Grate Caucasus. The last two points are no means indicated the migration of the population, but the monotony of all cultures in the Black Sea from the Caucasus to the Danube in the final of the Bronze Age and draw our attention to the thesis of V. Derhachov about the inaccessibility of metal deposits in the Balkans

this time as a consequence of the formation of Hava cultures. It is possible that in the 11th century B.C. the deficit of the bronze of the Northern Black Sea Coast its population was offset by the Caucasian deposits, with the process of communication between the regions not passed through the Azov steppes, but through Crimea. And this explains the emergence of the Lower Dnieper rather late variant of the Bilozerska culture with such large burial grounds as Shyroke, Brylivka, and others. In the context of these events, a Crimean version of the Bilozerska culture was formed, very close to the Lower Dnieper variant, but with the features of the Kobanska culture of Caucasus (for example, the presence of stone chests). The same group of sites include the part attributed to the so-called the Late Bronze Age of the Crimea — on the coast of the North-West Crimea, in the central and southwestern foothills. This sequence of cultural horizons is confirmed and synchronized with the Uch-Bash horizons in the South-West Crimea, where traits of the Bilozerska culture appear only in the second horizon (Ia-UB, the end of the 11th—10th centuries BC), and in the next have adapting in the local culture (II-UB, 10th century BC).

In this monograph, we deliberately did not reveal the issue of the place of Shyroke cemetery among other sites of the Bilozerska culture. First of all, because it was not intended, because the first and main thing that we were going to achieve is to make a full publication of the site.

As for the general historical processes that can be reconstructed on the materials of the Shyroke cemetery, it is planned to study this and a number of other sites to the north of Pontus in the finale of research. Our plan to synchronize Crimean sites with the mainland as a result of Shyroke cemetery analysis gave positive and even somewhat unexpected results. The first thing that is extremely significant is the synchronization of the Lower Dnieper materials with materials from the sites of the North-West Crimea, on the northern coast of which there is a series of extremely interesting late-bronze sites called by Crimean archaeologists

as the Late Bronze of Crimea. Looking at the map of sites with analogies of Shyroke material, it becomes clear that this group, as well as sights south of Perekop on the northern shore of the Crimean peninsula, most likely represent a united group with the Lower Dnipro sites. And very interesting for us is the fact that the sits of the Crimean foothills also contain identical things and types.

As far as the more distant regions are concerned, that the connections with the Central Caucasus were very revealing, where the sites with which certain types of Shyroke belonged to a compact group south of the Tch'ernal gorge. In addition, it is also indicative that almost all the sits with some exceptions located near the waterways — estuaries, bays and navigable rivers. An exception is a number of sits, which includes the Shirokivsky burial ground, as well as the Gostra Mogyla, Brylivka, Chernianka

and Lukyanivka, which are a solid, perfectly straight line, indicating a stable landmark in the direction of the movement, for example, the stars, stretching from the southwest from the shore of Dzharylgach to the north-east to the modern Nova Kakhovka, actually marking a path along the Oleshkivski sands to the Dnieper. One can discuss about the belonging of the cemetery, which is marked with a line, to a certain settlement, but the fact is that in the historical time in these places passed the path of Chumak in the Crimea for salt (Morafsky Szlac by Guillaume de Boplan map). Therefore, the issue of the appearance of these sits can be considered as the beginning of the formation of a trade route from Crimea to the Dnieper. However, all of these theses in the additional remark are purely hypotheses and will subsequently be reviewed in more detailed analysis of the material.

ДОДАТОК

ДОДАТОК. ОПИС КОЛЕКЦІЇ РОЗКОПОК МОГИЛЬНИКА

ОПИС колекції розкопок могильника білозерської культури біля с. Широке, 1961—1963 рр. (Лесков, 1961—1963) (Наукові фонди, кол. № 1545, скрині 1—13, Археологічний музей ІА НАНУ (АМ))

№ на рису- нку	Опис предмета	Матеріал, кількість	Розміри, см (<i>d</i> — діаметр, <i>h</i> — висота, <i>l</i> — довжи- на, <i>b</i> — ширина)	Скриня №, інв. №, шифри спектральний / технологіч- ний аналізи (С/ТА)
3, Ш	Корчага буролискована зі звуженою невисокою шийкою і сферичним тулубом, дно округле	Глина	<i>d</i> він. 7,8, <i>h</i> 10	1, № 158, Ш-61, к. 1, п. 5
1	Кубок з високою циліндричною шийкою, що переходить незначним уступом у сферичний тулуб. Дно модельовано омфалом. Зовнішня і внутрішня поверхні лощені по бурому ангобу. Під ребром зубчастим штампом нанесено орнамент у вигляді зигзага, у верхній частині утворених ним трикутників нанесені вдавлення трубкою	Глина	<i>d</i> він. 8,2, <i>d</i> дна 2,8, <i>h</i> 11	1, № 2, Ш-61, к. 1, п. 3
2	Намистина-пронизка циліндрична із трубчатою кісткою. Поверхня ретельно відполірована	Кістка	<i>l</i> 0,8, <i>d</i> 0,4	1, № 1, Ш-61, к. 1, п. 2
2	Намистини з пастового скла круглої форми сині	Скло	<i>b</i> 0,1/0,2, <i>d</i> 0,5	1, № ?; Ш-61, к. 1, п. 2
—	Намистина біконічна сердолікова	Камінь	<i>b</i> 0,7, <i>d</i> 0,8	1, № ?; Ш-61, к. 1, п. 2
1	Горщик нелискований зі злетка звуженою шийкою, відігнутим вінцем, розширеним тулубом, звуженим до плаского дна. Придонна частина з незначним перегином. Поверхня вкрита розчосами, яскраво вираженими на вінці і шийці, випал нерівномірний	Глина	<i>d</i> він. 12, <i>h</i> 13, <i>d</i> дна 6,5	1, № 4, Ш-61, к. 1, п. 3
2	Намистина геширова циліндрична	Гешир	<i>d</i> 0,6, <i>b</i> 0,7	1, № 3, Ш-61, к. 1, п. 3
2	Пронизка металічна, згорнута із пластини	Бронза	<i>l</i> 0,8, <i>d</i> 0,4	1, № ?; Ш-61, к. 1, п. 3
3	Фібула фрагментована двокольчата, згорнута із круглого в перетині (0,2/0,3 см) металічного стрижня	Бронза	Реставрована 5 × 3, 5,5 × 2, 1 × 0,5	1, Ш-61-63, к. 2, п. 2, С/ТА: 1734
4	Намистини скляні, круглі, сплюснені, блакитного кольору	Пастове скло, 6	<i>d</i> 0,4, <i>b</i> 0,2	1, № 5, СКЭ-61, к. 2, п. 2
4	Намистина бурштинова, кругла	Бурштин	<i>d</i> 0,5, <i>b</i> 0,5	1, № 5, СКЭ-61, к. 2, п. 2
5	Скорові кільця, згорнуті з круглого з перетині (0,3/0,1 см) металічного стрижня	Бронза, 4 фр.	4,4 × 2,5; 3,7 × 1,3; 3,9 × 2; 2 × 3,8	1, № 2; СКЭ-61, к. 2, п. 2, С/ТА: 1782, 1736, 1735

2	Курган 2, поховання 3 (рис. 1.11) Корчага буролискована, шийка висока, вінце відігнуте, тулуб округлий, конічно звужується до нерівного, мабуть, злегка сплющеного дна. На переході шийки в тулуб простежується слабе ребро. Не орнаментована	Глина	d він. 10, h 13,5	1, № 9, Ш-61, к. 2, п. 3
3	Намистина циліндрична	Бронза	d 0,5, b 0,5	1, № 7, Ш-61, к. 2, п. 3
4а	Скромне кільце фр., згорнуте з круглого в перетині (0,3/0,2 см) металічного стрижня	Бронза	d 3,6	1, № 35, Ш-61, к. 2, п. 3
4б	Скромне кільце, згорнуте з овального в перетині (0,3/0,4 см) металічного стрижня	Бронза	d 3,6	1, № 6, Ш-61, к. 2, п. 3
5	Намистина із червоного каменя циліндрична	Сердолік?	d 0,7, b 0,5	1, Ш-61, к. 2, п. 3
1	Курган 2, поховання 4 (рис. 1.12) Корчага кубкоподібна лискована, сіроглиняна. Шийка висока, звужена, вінце злегка відігнуте, тулуб округлий, дно модельовано омфалом. На переході шийки в тулуб нанесені чотири широкі канельовані оперізуючі лінії слабого рельєфного орнаменту. Від них опущені парні діагональні канельовані лінії слабого рельєфного орнаменту, що утворюють трикутники вершинами до низу	Глина	d він. 10,5, h 19,5	2, № 10, Ш-61, к. 2, п. 4
1	Курган 2, поховання 5 (рис. 1.13) Фрагментований кубок-чаша буролощений з добре профільованим горлом, що перегином переходить у тулуб, що має форму врізаного конуса. Дно сплющене. Тонкостінна з добре промішаного тіста	Глина	d він. 12, d дна 4, h 8	2, № 11, Ш-61, к. 2, п. 5
1	Грунтовий могильник Поховання 1 (рис. 1.14) Горщик ліпний з добре профільованою шийкою, що переходить в округлий тулуб невеликим уступом, дно сплющене. По тулубу на протилежних сторонах посудини нанесено пружок у вигляді перевернутого і злегка скошеного ова	Глина	d він. 9,8, d дна 5, h 9	2, № 12, Ш-61, тр. 4, п. 1
1	Поховання 2 (рис. 1.15) Горщик ліпний зі слабо профільованою шийкою, дно пласке. Зовнішня поверхня заглажена	Глина	d він. 8, d дна 6,5, h 7,2	2, № 13, Ш-61, тр. 4, п. 2
1	Поховання 3 (рис. 1.16) Скромне кільце, фр., згорнуте з підквдратного в перетині (0,1 × 0,1 см) металічного стрижня	Бронза	d 3,1	2, № 15, Ш-61, тр. 2, п. 3
1	Скромне кільце, згорнуте з овального в перетині (0,1/0,2 см) металічного стрижня	Бронза	d 3	2, № 16, Ш-61, тр. 2, п. 3
2	Корчага буроглиняна, зі слабким лискуванням, шийку звужено, вінце відігнуте, закраїна ущільнена, тулуб округлий, дно сплющене. На переході шийки до тулуба слабе ребро від'єднання	Глина	d він. 10,5, h 16,5, d дна 6,5	2, № 14, Ш-61, тр. 4, п. 3

№ на рисунок	Опис предмета	Матеріал, кількість	Розміри, см (<i>d</i> — діаметр, <i>h</i> — висота, <i>l</i> — довжи- на, <i>b</i> — ширина)	Скрина №, інв. №, шифри спектральний / технолігі- чний аналізи (С/ТА)
	Поховання 4 (рис. 1.17)			
2	Намистини геширові циліндричні	Гешир, 2	0,7 × 1	2, № 18, Ш-61, п. 4
2	Фр-ти намистин геширових	Гешир	—	2, № 18, Ш-61, п. 4
3	Кубок буролощений, шийка звужена, вінце відігнуте, тулуб округлий, дно сплюснене. Під шийкою зубчастим штампом по всьому колу нанесено орнамент з двох паралельних ліній. Між поясами відбитків штампа нанесено пояс паличкових діагональних вдавлень-насічок	Глина	<i>d</i> він. 7,4, <i>h</i> 9	2, № 17, Ш-61, тр. 4, п. 4
1	Корчага кубкоподібна буролощена з невисокою звуженою майже прямою шийкою, що переходить в біконічний тулуб слабким ребром. Дно модельовано омфалом. Не орнаментована	Глина	<i>d</i> він. 7,3, <i>h</i> 11	2, № 19, Ш-61, тр. 4, п. 5
1	Кубок-чаша нелощений, шийка невисока звужена. Вінце відігнуте, тулуб шароподібний, сплюснений, дно сплюснене. Не орнаментований. Тісто з добавкою трави	Глина	<i>d</i> він. 14,2, <i>h</i> 11	2, № 20, Ш-61, тр. 4, п. 6
3а—с	Скроневі кільця, згорнуті із круглого в перетині дріоту	Бронза, 3	<i>d</i> 3,8, 3,6, 3,2	2, ш-61, п. 6
1	Скроневе кільце (сережка?), згорнуте з круглого в перетині (0,2 см) металевого стрижня	Бронза	<i>d</i> 3	2, № 23(21), СКЭ-61, тр. 4, п. 7, С/ТА: 1739
2	Фр. кришки (?) великого діаметру із заглаженою поверхнею	Глина	6 × 4,5 × 1	2, № 23, Ш-61, п. 9
2	Фр. тулуба ліпної посудини з заглаженою поверхнею, вкритого прокресленим орнаментом у вигляді діагональних ліній, що утворюють ромби	Глина	4 × 3 × 0,7	2, № 24, Ш-61, п. 9
2	Фр. тулуба ліпної посудини з заглаженою поверхнею, вкритий орнаментом у вигляді палицевих / паличкових вдавлень	Глина	2,5 × 2,2 × 0,5	2, № 25, Ш-61, п. 9
1	Черпак ліпний зі слабо профільованою шийкою, що переходить в тулуб у вигляді усученого конуса. Дно модельовано омфалом. Ручка вертикальна з приліпками на крайній і найбільшому розширенні тулуба	Глина	<i>d</i> він. 11,5, <i>d</i> дна 3,5, <i>h</i> 7,5	2, № 26, Ш-61, тр. 4, п. 11.
1а	Скроневе кільце, згорнуте з овального в перетині (0,2/0,3 см) металевого стрижня	Бронза	<i>d</i> 3,7	3, № 31, Ш-61, тр. 4, п. 13
1б	Скроневе кільце, згорнуте з круглого в перетині (0,3 см) металевого стрижня	Бронза	<i>d</i> 3,4	3, № 31, Ш-61, тр. 4, п. 13, С/ТА: 1742
2	Підвіска з каменя овальної форми з отвором біля краю	Мергель	2,8 × 2,4 × 0,7	3, № 29, Ш-61, тр. 2, п. 13

1	Сережка, згорнута з тонкого круглого в перетині (0,1 см) металічного дроту	Поховання 17 (рис. 1.29)	Бронза	d 1,4	3, № 38, Ш-61, тр. 4, п. 17, С/ГА: 1740
3	Намистини дископодібні з перламутру		Мушля молюска	товщ. 0,2 і 0,15, d 0,7 і 0,5	3, № 30, Ш-61, т. 4, п. 17
1	Фрагмент горщика злегка підлощеного, тулуб округлий, вінце злегка відігнуте, шийка звужена, на переході в тулуб нанесено слабковиражений пружок, можливо, є результатом кріплення вінця до тулубу. Дно плоске на слабкому піддоні	Поховання 18 (рис. 1.30)	Глина	d він. 12, h 13,5, d дна 7,3	3, Ш-?, п. 18
—	Фр. придонної стінки подлощеної посудини. Стінка кріпиться до дна з характерним перегином до округлого тулуба		Глина	d дна 8, товщ. 0,6	3, № ?, Ш-61, т. 4, п. 18
1	Корчага буролощена, тонкостінна. Шийка звужена, вінце відігнуте, тулуб округлий, кінці звужується до дна, модельованого омфалом. На переході від шийки до тулуба під слабо наміченими ребром нанесені три оперізуючі канелюри. Від них опущені діагональні канелюри (по три), що утворюють трикутники - всього 5 по тулубу посудини.	Поховання 19 (рис. 1.31)	Глина	d він. 9,5, h 14,5	3, № 39, Ш-61, тр. 4, п. 19
1	Чаша фрагментована, заглажена по зовнішній поверхні, вінце різко відігнуте, дно сплющене	Поховання 21 (рис. 1.33)	Глина	d він. 12, d дна 6,5	3, № 34, Ш-61, п. 21
2a	Кільце (сережка?), згорнуте з овального (0,2/0,1 см) в перетині металічного стрижня		Бронза	1,1 × 1,4	2, № 33, Ш-61, тр. 1, п. 1
2b	Кільце (сережка), згорнуте з овального (0,3/0,2 см) в перетині металічного стрижня		Бронза	d 2	2, № 33 (?), Ш-61, тр. 1, п. 1
1	Намистина теширова фрагментована	Поховання 22 (рис. 1.34)	Гешир	?	3, № 35, Ш-61, п. 22
1	Корчага-кубок сіролискована із короткою звуженою шийкою, незначно відігнутим вінцем, округлим тулубом і сплющеним денцем. Орнаментована двома рядами (по чотири в ряді) круглих і овальних наліпів нижче шийки на плечі і на найбільшому діаметрі тулуба. У кожній лінії наліпи розташовані симетрично один до одного, але в шаховому порядку відносно наліпів в іншій лінії	Поховання 23 (рис. 1.35)	Глина	d він. 9, h 11	AM 2981/8569, СКЭ-61, Широкоє, тр. 1, п. 3
2	Підвіска з морського гребінця	Поховання 24 (рис. 1.36)	Мушля молюска	3,2 × 3,3	4, № 37, Ш-61, п. 24
3	Корчага, підлощена по зовнішній поверхні по жовтому ангубу з високою шийкою, уступом переходить в сферичний сплюснений тулуб. Від уступу вниз опущені наліпи у вигляді відрізків підтрикутного в перетині пружка по трьом сторонам. З четвертої — здвоєний пружок з розбіжними до низу кінцями. Дно у вигляді слабого омфала		Глина	d він. 8,8, d дна 4	4, № 38, Ш-61, тр. 2, п. 24

ДОДАТОК. ОПИС КОЛЕКЦІЇ РОЗКОПОК МОГИЛЬНИКА

№ на рисунок	Опис предмета	Матеріал, кількість	Розміри, см (<i>d</i> — діаметр, <i>h</i> — висота, <i>l</i> — довжи- на, <i>b</i> — ширина)	Скрина №, інв. №, шифри спектральний / технологіч- ний аналізи (С/ТА)
1	Поховання 25 (рис. 1.37) Корчага-кубок буроліскована з трохи відігнутих вінець, високим циліндричним горлом, що перегином переходить в округлий тулуб. Дно округле без сплошення. По тулубу від плеча вниз нанесені діагональні канелюри таким чином, що при обертанні посудини за годинниковою стрілкою створюється ефект спіралі або коловороту	Глина	<i>d</i> він. 10,5, <i>h</i> 16,5	AM 574/2919, СКЭ-61, Щирокоє, тр. II, п. 2, № 13
1	Поховання 26 (рис. 1.38) Корчага буролощена з високою шийкою, ребром переходить в сферичний тулуб, дно модельовано слабким омфалом, зовнішня поверхня вкрита лискуваням по бурому	Глина	<i>d</i> він. 9, <i>d</i> дна 3,5, <i>h</i> 13,5	4, № 40, Ш-62, тр. 3, п. 26
2	Скроневе кільце, згорнуте з овального в перетині (0,2/0,3 см) металічного стрижня	Бронза	4,2 × 3,5	2, № 39, тр. 3, погр. 1 (?), С/ТА: 1739
2	Скроневе кільце, згорнуте з круглого в перетині (0,3 см) металевого стрижня	Бронза	<i>d</i> 3,8	2, № 44, Ш-62, п. 3
1	Поховання 29 (рис. 1.41) Корчага кубкоподібна з високою шийкою, невеликим уступом переходить в кулястий сплошений тулуб, дно модельовано омфалом. Зовнішня поверхня лощена по бурому ангобу	Глина	<i>d</i> він. 9, <i>d</i> дна 3,8, <i>h</i> 13,5	4, № 36, Ш-62, раск. 8, тр. 5, п. 29
1	Поховання 30 (рис. 1.42) Кубок-чаша зі слабо відігнутих вінець, плавно переходить в сферичний тулуб, дно округле. Зовнішня поверхня вкрита сірим лощенням	Глина	<i>d</i> він. 12, <i>h</i> 9,5	4, № 37, Ш-62, п. 30
2	Намистина теширова круга	Гешир	<i>d</i> 0,6, <i>b</i> 0,4	4, № 43, Ш-62, п. 30
3а	Скроневе кільце, згорнуте з овального в перетині (0,2/0,3 см) металічного стрижня	Бронза	<i>d</i> 3,8	2, № 39, Ш-61, тр. 3, п. 1, С/ТА: 1738
3б	Сережка, згорнута з круглого в перетині (0,1 см) металічного дроту	Бронза	<i>d</i> 1,5	2, № 45 (?), Ш-62, п. 3
1	Поховання 33 (рис. 1.44) Черпак з високим горлом, перегином переходить у сферичний тулуб, дно округле. Ручка петлеподібна. Зовнішня поверхня була лощена	Глина	<i>d</i> він. 7,5, <i>h</i> 8	4, № 39, Ш-62, п. 33
1	Поховання 34 (рис. 1.45) Кубок буролощений з високою шийкою, незначним перегином переходить в сферичний тулуб. Дно модельовано незначним омфалом. На переході шийки в тулуб — візна лінія (?)	Глина	<i>d</i> він. 8,5, <i>d</i> дна 3, <i>h</i> 9,8	5, № 40, Ш-62, п. 34
2а	Пронизка в вигляді сплощеного бруска	Кістка	1,2 × 1,2 × 0,4	5, № ?, Ш-62, п. 34
2б	Пронизка трубчата, по окружності нанесені 5 жолобків	Кістка	<i>b</i> 1,2, <i>d</i> 0,5—0,3	5, № 48, Ш-62, п. 34

1	<p>Поховання 35 (рис. 1.46)</p> <p>Корчага підлощена по світлому ангобу із зовнішньої поверхні, з високою шийкою, що переходить перетином в сплюснений тулуб. Від перетину вниз в шаховому порядку нанесені орнаментальні шишкоподібні наліпи. Дно сплюснене. Посудина деформована</p>	Глина	d він. 9, d дна 3,5	6, № 120, Ш-62, п. 49
2	<p>Намистина скляна блакитна</p>	Пастове скло	d 0,6, b 0,2	5, № 49, Ш-62, п. 35
1	<p>Поховання 36 (рис. 1.47)</p> <p>Придонна частина nelloщеної горшкоподібної посудини. Округла придонна стінка кріпиться до дна слабким перетином. Дно модельовано слабо вираженим піддоном</p>	Глина	d дна 10, h max 7, товщ. 0,5	5, № 43, Ш-62, п. 36
2	<p>Поховання 38 (рис. 1.49)</p> <p>Кубок-чаша з залишками лошіння по світлому ангобу. Тісто під ангобом з великою домішкою піску. Шийка коротка звужена, вінце відігнуте, плече округле, тулуб конічно звужується до плоского дна. На переході шийки в плече модельовано добре виражений уступ. Посудина ретельно профільована, добре обпалена. Не орнаментована</p>	Глина, фр-ти	d він. 12,3, h 9, d дна 7	5, № 46, Ш-62, п. 38
1	<p>Поховання 39 (рис. 1.50)</p> <p>Корчага кубкоподібна з високим горлом, що перетином переходить у сферичний тулуб. Дно модельовано омфалом. Зовнішня поверхня слабо підлощена. Нижче перетину нанесено декор у вигляді 3-х (2 зберглись) горизонтально витягнутих шишкоподібних наліпів</p>	Глина	d він. 7,5, d дна 4, h 10,3	5, № 51, Ш-62, п. 39
—	<p>Фр. стінки лощеної посудини</p>	Глина	$3,3 \times 3,3 \times 0,5$	5, № 51, Ш-62, п. 39
1	<p>Поховання 40 (рис. 1.51)</p> <p>Кубок фрагментований підлощений по зовнішній поверхні по бурому ангобу. На переході шийки в тулуб — слабо виражене ребро. На ребрі — орнамент у вигляді шишкоподібних наліпів. Дно сплюснене</p>	Глина	d він. 12, d дна 6,5	5, № 47, Ш-62, п. 40
2	<p>Скромне кільце, згорнуте з круглого в перетині (0,2 см) металевого стрижня</p>	Бронза	d 3,5	5, № 54, Ш-62, п. 40, С/ГА: 1743
1	<p>Поховання 41 (рис. 1.52)</p> <p>Корчага буроликсована, шийка висока, звужена, вінце злегка відігнуте, тулуб округлий, дно грохи сплюснене. На переході шийки в тулуб — слабе ребро. Не орнаментована</p>	Глина	d він. 9,5, h 12,2, d дна 5,6	5, № 48, Ш-62, п. 41
1	<p>Поховання 42 (рис. 1.53)</p>	Глина		
1	<p>Намистина теширова біконічна</p>	Гешир	d 0,5, b 1	6, № 57, Ш-62, п. 42
2	<p>Кубок буроликсований, шийка висока звужена, вінце відігнуте, закраїна рівно зрізана, тулуб округлий, конічно звужується до сплющеного дна. Дно злегка увігнуте. На переході шийки в тулуб модельовано чітке ребро. Від ребра нанесено орнамент. Зберглися дві орнаментальні композиції у вигляді трьох косих паралельних канелюрів, опущених вниз до найбільшого діаметру тулуба</p>	Глина	d він. 10, h 13, d дна 4,6	6, № 49, Ш-62, п. 42

№ на рисунок	Опис предмета	Матеріал, кількість	Розміри, см (<i>d</i> — діаметр, <i>h</i> — висота, <i>l</i> — довжи- на, <i>b</i> — ширина)	Скрина №, інв. №, шифри спектральний / технологіч- ний аналізи (С/ТА)
	Поховання 43 (рис. 1.54)			
1a	Намистина геширова брускоподібна	Гешир	1,2 × 0,6 × 0,4	6, № 58, Ш-62, п. 43
1b	Намистина геширова брускоподібна	Гешир	1,4 × 1,1 × 1	6, № 58, Ш-62, п. 43
1c	Намистина геширова круга	Гешир	<i>d</i> 1, <i>b</i> 0,8	6, № 58, Ш-62, п. 43
1d	Намистина геширова біконічна	Гешир	<i>d</i> 0,9, <i>b</i> 1,3	6, № 58, Ш-62, п. 43
1e	Намистини скляні круглі сплюснені блакитного кольору	Пастове скло, 10	<i>d</i> 0,5, <i>b</i> 0,3	6, № 58, Ш-62, п. 43
	Поховання 45 (рис. 1.56)			
1	Підвіска з каменя (гальки) сегментоподібної форми з отвором біля краю	Сланець	5,5 × 3,5 × 0,7	6, № 61, Ш-62, п. 45
3	Горщик ліпний слабопрофільований з заглаженою зовнішньою поверхнею, дно плоске. Тісто щільне, важке	Глина	<i>d</i> він. 10, <i>d</i> дня 7, <i>h</i> 11,5	6, № 54, Ш-62, п. 45
	Поховання 46 (рис. 1.57)			
2	Черпак дворучний буролощений, шийка коротка, вінце злегка відігнуте, тулуб сплюснений, дно модельовано піддном, плоске. Перехід тулуба в дно з вигином. Ручки овальні в перетині, трохи підняті над закраїною	Глина	<i>d</i> він. 10,3, <i>h</i> 7,8, <i>d</i> дня 5	6, № 56, Ш-62, п. 46
3	Зуб тварини з отвором. Верх зуба рівно зрізаний, кінчик кореня було видалено. По центру кореневої частини зроблено наскрізний видовжений отвір	Кістка	<i>l</i> 3,4, <i>d</i> 1/0,4	6, № 63, Ш-62, п. 46
	Поховання 47 (рис. 1.58)			
1	Кубок буролощений викривлений, шийка звужена, вінце незначно відігнуте, плече округле, тулуб сплюснуто до сплющеного дна. На місці кріплення шийки до тулуба — незначне пружкоподібне ущільнення	Глина	<i>d</i> він. 12,8, <i>h</i> 10,5	6, № 58, Ш-62, п. 47
	Поховання 50 (рис. 1.61)			
1	Намистина геширова круга сплюснена	Гешир	<i>d</i> 0,8, <i>b</i> 0,5	7, № 67, Ш-62, п. 50
2	Сережка (?), згорнута з пласкої в перетині (0,3 см) металічної пластини	Бронза	<i>d</i> 1,7	7, № 66, Ш-62, п. 50, С/ТА: 1744
3	Корчага з підлощеною світлим ангобом зовнішньою поверхнею, високою шийкою, що слабким перегином переходить в сферичний округлий тулуб. Дно модельовано омфалом	Глина	<i>d</i> він. 5,5, <i>d</i> дня 2	7, № 59, Ш-62, п. 50
	Поховання 51 (рис. 1.62)			
1	Горщик підлощений, шийка трохи округла, вінце пряме, тулуб округлий, дно пласке на піддоні. Піддон уплющено гострим уступом, придонна стінка на перехіді в піддон має вигин. Вінце специфічно деформовано	Глина	<i>d</i> він. 13, <i>h</i> 12,6, <i>d</i> дня 8	7, № 62, Ш-62, п. 51

ДОДАТОК. ОПИС КОЛЕКЦІЇ РОЗКОПОК МОГИЛЬНИКА

—	Фр. дна ліпної керамічної посудини в шорсткою заглаженою поверхнею на піддоні	Глина	d 12,5, товщ. 1,4, $12 \times 10 \times 1,5$	7, № 69, Ш-62, п. 51
1	Пронизка циліндрична Поховання 53 (рис. 1.64)	Кістка	b 1,5, d 1,2 \times 1	7, № 70, Ш-62, п. 53
1	Проколка стрижнеподібної форми круга в середній частині з одним загостреним і одним сплюсненим розширеним кінцями Поховання 58 (рис. 1.69)	Кістка	l 11,5, d 0,3/0,8	7, № 68, Ш-62, п. 58
2	Проколка кістяна. Верхній кінець обламаний, нижній загострений, стрижень нерівний, зігнутий тупим кутом між робочим кінцем і ручкою	Кістка	l 5,5, d 0,6/0,1	7, № 67, Ш-62, п. 58
3	Скромневе кільце, згорнуте з круглого в перетині (0,3 см) металевого стрижня.	Бронза	d 4,7	7, № 72, Ш-62, п. 58, С/ТА: 1745
3а	Скромневе кільце, згорнуте з овального в перетині (0,2/0,1 см) металевого стрижня	Бронза	d 2,5	7, № 72, Ш-62, п. 58, С/ТА: 1746
4	Підвіска з морського гребінця	Мушля моллюска	$3,5 \times 3,8$	7, № 73, Ш-62, п. 58
5	Корчага лощена по світлому ангобу, шийка висока, звужена, вінця відігнуті, тулуб округлий, дно модельовано омфалом. На переході шийки в тулуб — слабкий перетин. На плечі нанесено орнамент з трьох груп наліпів на відносно однаковій відстані одна від одної по колу. У кожній групі по три виступаючих наліпи, що утворюють трикутник тупим кутом вниз	Глина	d він. 9,8, h 15	7, № 58, Ш-62, п. 58
6	Кубок-чаша буроліскована (сіроглиняна?), шийка коротка, звужена, вінця добре відігнуті, тулуб округлий, сплюснутий, на переході шийки в тулуб чітко видно ребро, під яким нанесено орнамент у вигляді трьох композицій з трьох виступаючих наліпів, що утворюють трикутник верхиною вниз. Дно модельовано омфалом	Глина	d він. 12,4, h 9,4	7, № 107, Ш-62, п. 85
7	Кубкоподібна корчага підлощена по зовнішній поверхні, з високою шийкою, ледве помітним уступом переходить в сферичний тулуб. Від уступу вниз нанесені косі ледве помітні канелюри. Дно сплюснене	Глина	d він. 9, d дна 4	7, № 71 (?), Ш-62, п. 58
1	Кубок буролощений з коротким відігнутим вінцем, округлим плечем, конічним тулубом. Дно модельовано омфалом. На переході шийки в тулуб — незначний перетин, підкреслений поглибленою прочерченою лінією. Під перетином було нанесено 5 виступаючих наліпів на 6—8 см один від іншого. Поховання 59 (рис. 1.70)	Глина	d він. 11,8, h 10	8, № 72, Ш-62, п. 59
1	Скромневе кільце, згорнуте з овального в перетині (0,2/0,3 см) металевого стрижня Поховання 63 (рис. 1.74)	Бронза	$3,6 \times 2,3$	8, № 84, Ш-62, п. 63, С/ТА: 1748
Iаа	Скромневе кільце, згорнуте з круглого в перетині (0,1/0,2 см) металевого стрижня	Бронза	d 3	8, № 84, Ш-62, п. 63, С/ТА: 1749

ДОДАТОК. ОПИС КОЛЕКЦІЇ РОЗКОПОК МОГИЛЬНИКА

№ на рисунок	Опис предмета	Матеріал, кількість	Розміри, см (<i>d</i> — діаметр, <i>h</i> — висота, <i>l</i> — довжи- на, <i>b</i> — ширина)	Скрина №, інв. №, шифри спектральний / технологіч- ний аналізи (С/ТА)
1ab	Фрагмент скроневого кільця, згорнутого з круглого в перетині (0,3/0,1 см) металевого стрижня	1.74 Бронза	4 × 1,5	8, № 84, Ш-62, п. 63, С/ТА: 1753
1ac	Скронева кільце, згорнуте з овалного в перетині (0,2/0,3 см) металевого стрижня	Бронза, 4 фр.	d 4,2	8, № 84, Ш-62, п. 63, С/ТА: 1750/295
1ad	Фрагмент (загострений кінець) скроневого кільця, згорнутого з овалного в перетині (0,3/0,1 см) металевого стрижня	Бронза	2,3 × 0,5	8, № 84, Ш-62, п. 63, С/ТА: 1751
2	Фр-т геширової підвіски	Гешир	1 × 0,7 × 0,4	8, № 81, Ш-62, п. 63
3	Корчага кубкоподібна, лискована по світлому ангобу, тонкостінна. Висока звужена шийка, вінця відігнуті слабо, не зігнуті, округлий тулуб, дно сплюснене, злегка втиснуте. На переході шийки в тулуб модельовано слабке ребро. Не орнаментована	Глина	d він. 8,9, h 12,4, d дна 5	8, № 74, Ш-62, п. 63
4	Намистини скляні круглі сплюснуті блакитного і жовтого кольору	Пастове скло, 5	d 0,6, b 0,3	8, № 81, Ш-62, п. 63
5	Астрагал	Кістка	3,3 × 2 × 1,5	8, № 83, Ш-62, п. 63
6	Голка фрагментована	Бронза, 3 фр.	1,7; 2; 1,8	8, № 82, Ш-62, п. 63, С/ТА: 1747/290
1	Корчага кубкоподібна буроліскована з високою звуженою шийкою, злегка відігнутим вінцем, нерівним округлим тулубом. Дно модельовано омфалом. На переході шийки в тулуб нанесено чотири горизонтальних вдавлених бороздки, що імітують канелюри	Глина	d він. 8, h 10,3	8, № 89, Ш-62, п. 64
1	Верхня частина буролощеної корчаги з середньовисокою шийкою і округлим тулубом. Стінка тонка, тісто легке	Глина	d він. 10,5	8, № 90, Ш-62, п. 65
1	Горщик ліпний біконічний з грубого тіста, слабопрофільований, деформований, дно плоске. Зовнішня поверхня незначно заглажена	Глина	d він. 8,2, d дна 7,5, h 9	8, № 79, Ш-62, п. 66
—	Вінце горщикоподібної посудини, поверхня без слідів лоціння, випал зовнішньої поверхні — до червоного, злам — двошаровий: червоний (зовнішній), чорний (внутрішній). Вінце звужене, не відігнуте, розширюється до округлого плеча	Глина	d він. ≈ 10, h max 5,5, товщ. 0,7	8, № ?, Ш-62, п. 67

2	Кубок буролощений з високим горлом, що плавно переходить в сферичний тулуб, дно модельовано омфалом	Поховання 68 (рис. 1.79)	Глина	<i>d</i> він. 7,4, <i>d</i> dna 3, <i>h</i> 8	8, № 92, Ш-62, п. 68
1	Корчага кубкоподібна буролощена, шийка висока, звужена, вінець відігнуте, тулуб округлий. Шийка переходить в тулуб слабким перетином. Дно сплюснене, злегка втиснуте в середину. Імовірно, була вкрита свіглим ангобом	Поховання 70 (рис. 1.81)	Глина	<i>d</i> він. 9,5, <i>h</i> 14,3, <i>d</i> dna 6	9, № 93, Ш-62, п. 70
1	Пронизка трубчата, по окружності нанесені два жолобка	Поховання 71 (рис. 1.82)	Кістка	<i>b</i> 1,7, <i>d</i> 1,1 × 1	9, № 92, Ш-62, п. 71
1a	Намісто із перламутрових мушель і металевих пронизок. Намистини з раковин дископодібні, пронизки — спіралеподібні і круглі	Поховання 72 (рис. 1.83)	Мушля моллюска, бронза	Намистини з мушель: <i>b</i> 0,1, <i>d</i> 0,7/0,8; <i>d</i> спіралеві пронизки 0,2; бронзова намистина: <i>b</i> 0,2, <i>d</i> 0,5/0,6; /низки 2,5	9, № 94, Ш-62, п. 72
1b	Підвіска з каменя підтрикутної форми з отвором по середині		Ракушник	2 × 1,5 × 0,7	9, № 93, Ш-62, п. 72
1c	Виріб з глини у вигляді сплющеного усіченого конуса (намистина). По центру виконано вертикальний отвір. Основа конуса має виїмчасте заглиблення біля отвору. Поверхня заглажена		Глина	<i>h</i> 1,5, <i>d</i> 1 × 1,3/0,5 × 0,7	9, № 99, Ш-62, п. 72
1	Кубок-чаша буролощений, шийка звужена, вінця відігнуті, тулуб округлий, конічно звужується до плаского дна. Не орнаментований	Поховання 73 (рис. 1.84)	Глина	<i>d</i> він. 12,5, <i>h</i> 10, <i>d</i> dna 6,5	9, № 96, Ш-62, п. 73
1	Горщик злегка підлощений, з профільованою звуженою шийкою, слабо відігнутим вінцем, округлим плечем і тулубом, що звужується до плоского дна на піддоні. Піддон з виступаючими краями від примазаних до нього придонних стінок. Не орнаментований	Поховання 75 (рис. 1.86)	Глина	<i>d</i> він. 11,3, <i>h</i> 12,5, <i>d</i> dna 8	9, № 97, Ш-62, п. 75
2	Серезка, згорнута з круглого в перетині (0,1 см) стрижня, один кінець був загострений		Бронза	<i>d</i> 1,8	9, № 97, Ш-62, п. 75, С/ТА: 1752
1	Корчага кубкоподібна із залишками лоціння по слабкому ангобу. Шийка звужена висока, вінець відігнуте, тулуб округлий сплюснений, дно модельовано омфалом. На переході шийки в тулуб намічено слабе ребро. Від ребра нанесено комбінований орнамент у вигляді канелюр і наліпів. Плавна звивиста лінія з трьох паралельних канелюр оперізує всю верхню частину тулуба. По центру уворених цєю лінією і ребром трикутників модельовано наліп. Всього — 4 наліпи на однаковій відстані один від іншого — в кожному верхньому трикутнику	Поховання 76 (рис. 1.87)	Глина	<i>d</i> він. 9, <i>h</i> 12	9, № 99, Ш-62, п. 76

№ на рисунок	Опис предмета	Матеріал, кількість	Розміри, см (<i>d</i> — діаметр, <i>h</i> — висота, <i>l</i> — довжи- на, <i>b</i> — ширина)	Скрина №, інв. №, шифри спектральний / технологіч- ний аналізи (С/ГА)
1	Намистина з перламутру Поховання 78 (рис. 1.89)	Мушля мо- люска	<i>d</i> 0,7, <i>b</i> 0,2	9, № 99, Ш-62, п. 78
2	Кухоль буроліскований, вінце слабо відігнуте, шийка невисока, плавно пере- ходить у широкий сферичний тулуб, дно округле. Ручка піднімається перпен- дикулярно закраїні і під прямим кутом переходить у підтикнутої форми смуж- ку, що другим приліпом кріпиться до найбільшого діаметру тулуба кухля. Не орнаментований	Глина	<i>d</i> він. 8,5, <i>h</i> 5,7	АМ 570/2915, Широке- 62, п. 78
1	Пронизка гудзикоподібна у вигляді усіченого диска, ретельно відшліфована. В центральної частині просвердлено двоє паралельних радіальних отворів	Кістка	4 × 1,5 × 1	10, № 123, Ш-62, п. 81
2	Кубок буролощений (сіроглиняний?) з високою звуженою шийкою, злегка відігнутим вінцем, округлим кулястим тулубом. Шийка переходить в тулуб слабо вираженим ребром, дно модельовано омфалом. Не орнаментований. На поверхні — сліди вертикальних розцосів по шийці і горизонтальних по тулову	Глина	<i>d</i> він. 10, <i>h</i> 11,5	10, № 102, Ш-62, п. 81
3а	Намистина геширова, циліндрична	Гешир	<i>d</i> 0,8, <i>b</i> 0,8	10, № ?, Ш-62, п. 81
3б	Намистини з блакитного скла, округлої сплюснутої форми	Пастове скло, 6	<i>d</i> 0,6, <i>b</i> 0,2/0,3	10, № 124, Ш-62, п. 81
1	Пронизка трубчаста, по окружності нанесено два жолобки	Кістка	<i>b</i> 1,5, <i>d</i> 1,3 × 1	10, № 106, Ш-62, п. 82
2	Астрагал	Кістка	3 × 1,8 × 1,4	10, № 103, Ш-62, п. 82
3	Кубок буроліскований по ангобу, шийка звужена, вінце пряме, тулуб округ- лий, приплюснутий до dna, дно модельовано омфалом. На переході шийки до тулуба простежується слабе ребро. Не орнаментований	Глина	<i>d</i> він. 8,5, <i>h</i> 12	10, № 105, Ш-62, п. 82
1	Намистина геширова біконічна	Гешир	<i>d</i> 0,7, <i>b</i> 1,4	10, № 105, Ш-62, п. 85
2	Корчага сіролощена із ледь відігнутим вінцем, високою шийкою, що ледь по- мітним приліпом переходить у округлий сплюснутий тулуб. Дно округле, не орнаментована	Глина	<i>d</i> тулуба 16,6, <i>h</i> 17	АМ 559/2890, Широке- 62, п. 85
1	Кубок-чаша з високою шийкою, що плавно переходить у сферичний тулуб, дно сплюснене. Зовнішня поверхня покрита темним лощінням	Глина	<i>d</i> dna 2,5, <i>h</i> 10,5	10, № 128а, Ш-62, п. 86.

1	<p>Поховання 87 (рис. 1.98)</p> <p>Корчага буролощена, шийка невисока, вінце відігнуте, тулуб округлий сплюснений, дно сплюснене. Шийка переходить в тулуб слабо вираженим ребром на місці зліплення. Під ребром нанесено орнамент у вигляді 5 виступаючих наліпів. На рівні найбільшого діаметра тулуба в шаховому порядку по відношенню до верхньої лінії наліпів нанесені ще 5 таких само</p>	Глина	<i>d</i> він. 9,2, <i>h</i> 12,2, <i>d</i> дна 4,4	10, № 111, Ш-62, п. 87
2	<p>Виріб у вигляді довгастого предмета з заокругленим ретельно відшліфованим робочим краєм, розширюється до базисної частини, в якій висвердлений втульчастий отвір. У площину цього отвору був просвердлений ще один перпендикулярний йому отвір так, що біля краю втулки утворився перехват. По довжині одна сторона виробу, що не мала отвору, була сплюснена, а протилежна — з перехватом — дещо припіднята. Весь виріб ретельно відшліфований, не має гострих країв і задирок. Можливо, човник або ремінна деталь</p>	Кістка	<i>l</i> 4,4, <i>b</i> 1,8/1, товщ. 1,2/0,4	10, № 107, Ш-62, п. 87
1	<p>Поховання 88 (рис. 1.99)</p> <p>Намистина з перламутра</p>	Мушля моллюска	<i>d</i> 0,6, <i>b</i> 0,1	10, № 108, Ш-62, п. 88
1	<p>Поховання 89 (рис. 1.100)</p> <p>Чаша буролощована із відігнутим вінцем, рівною короткою шийкою, округлим тулубом, конічно звуженим до уплющеного дна. З трьох боків на тулубі від плеча нанесено орнаментальну композицію у вигляді чотирьох діагональних вдавлених ліній, паралельних одна одній. Лискування слабке, майже не простежується</p>	Глина	<i>d</i> 24,5, <i>h</i> 15	AM 575/2920, Широке-62, п. 89
1	<p>Поховання 90 (рис. 1.101)</p> <p>Кубок-чаша з високою шийкою, що плавно переходить в сплюснений округлий тулуб. Зовнішня поверхня підлощена по темному ангобу</p>	Глина	<i>d</i> він. 13,5, <i>h</i> 9	11, № 115, Ш-62, п. 90
1	<p>Поховання 91 (рис. 1.102)</p> <p>Корчага буролощена з високою звуженою шийкою, злегка відігнутим вінцем, біконтинним тулубом. Дно модельовано омфалом. Плече переходить в тулуб слабо виділеним ребром. Внутрішня поверхня не лощена. Не орнаментована</p>	Глина	<i>d</i> він. 9,8, <i>h</i> 11,5	11, Ш-62, погр. 91, № 116
1	<p>Поховання 92 (рис. 1.103)</p> <p>Горщик ліпний зі звуженою добре профільованою шийкою, що ребром переходить в округлий тулуб, дно пласке. Зовнішня поверхня шорстка, заглажджена</p>	Глина	<i>d</i> він. 7,8, <i>d</i> дна 6, <i>h</i> 10	11, № 118, Ш-62, п. 92
1	<p>Поховання 93 (рис. 1.104)</p> <p>Скронева кільце, згорнуте з прокованого металевого стрижня (діаметр в перетині 0,01 см) з загостреними кінцями</p>	Бронза	<i>d</i> 2,5	11, № 112, Ш-62, п. 93, С/ТА: 1754/303
1a	<p>Серезка (?), згорнута з пласкої (0,3 см) металічної пластини</p>	Бронза	<i>d</i> ≈ 2,5	11, № 112, Ш-62, п. 93, С/ТА: 1755/299
1b	<p>Скронева кільце, згорнуте з металічної пластини, 0,4 × 0,1 в перетині. На місці кріплення пластини згорнута в стрижень. Уздовж пластини нанесено по центру пуансонний орнамент</p>	Бронза	<i>d</i> 3	11, № 112, Ш-62, п. 93, С/ТА: 1756/298

№ на рисунок	Опис предмета	Матеріал, кількість	Розміри, см (<i>d</i> — діаметр, <i>h</i> — висота, <i>l</i> — довжи- на, <i>b</i> — ширина)	Скрина №, інв. №, шифри спектральний / технолого- чний аналізи (С/ТА)
1, 2	Мушлі морських черепашок Поховання 95 (рис. 1.106)	Мушлі мо- люсків, 4 цїлих, 5 фр. Глина	1,6 × 1,7, 1,4 × 1,5, 1 × 1,1, 1 × 1,1	11, № 115, Ш-62, п. 95
3	Корчага підлощена по світлому ангобу зовнішньої поверхні з високою ший- кою, що слабким перегином переходить у сферичний приплюснутий тулуб. Від перегину вниз відходять п'ять орнаментальних композицій у вигляді лінії з трьох шишкоподібних наліпів. Дно сплюснене	Глина	<i>d</i> він. 10, <i>d</i> дна 6	11, № 114, Ш-62, п. 95
1a, b	Фрагменти скроневих кілць, згорнутих з підпрямокутного в перетині	Бронза, 4 фр.	4,4 × 1,5; 4 × 1,8; 3 × 1; 1 × 0,03	11, № 117, Ш-62, п. 96, С/ТА: 1778, 1779/297
1с	Фр. скроневого кілля, згорнутого з овального в перетині (0,3/0,2 см) метале- вого стрижня	Бронза	<i>d</i> 4,6	11, № 117, Ш-62, п. 96, С/ТА: 1777/298
2	Пластина геширова	Гешир	2,8 × 1,5 × 0,3	11, № 116, Ш-62, п. 96
—	Поховання 96 (рис. 1.107)	Глина, 3 фр.	<i>d</i> він. 8, <i>h</i> до при- донної стінки, товщ. стінки 0,5, 4,5 × 3,5 × 0,5	11, № 118, Ш-61, п. 97
2	Поховання 97 (рис. 1.108)	Глина	<i>d</i> він. 9,1, <i>h</i> 14, <i>d</i> дна 5,2	12, № 129, Ш-62, п. 98
1—4	Поховання 98 (рис. 1.109)	Гешир, 3	<i>d</i> 0,7/0,6, <i>b</i> 1/1,2/0,6 <i>d</i> 4,4	12, № 122, Ш-62, п. 101
6	Поховання 101 (рис. 1.112)	Бронза	<i>d</i> 4,38	12, № 120, Ш-62, п. 101, С/ТА: 1759
1a	Поховання 102 (рис. 1.113)	Бронза	AM 568/2906, Шир-62, п. 102	

1, 2b	Фр. скроневого кільця, згорнутого з підквадратного в перетині (0,1 см), місця-ми сплющеного метал. стрижня	Бронза	Реконструйований d 3,5	12, № 127, Ш-62, п. 102, С/ТА: 1758
1, 2c	Фр. скроневого кільця, згорнутого з оvoidального в перетині (0,3/0,2 см) металевого стрижня	Бронза, 3 фр.	3,8 × 1,4; 1,5; 1	12, б/н, Ш-62, п. 102, С/ТА: 1757/300
—	Фр. тулуба ліпної керамічної посудини, заглаженої по зовнішній поверхні	Глина	6 × 4 × 0,8	12, № 126, Ш-62, п. 102
3	Корчакка мініатюрна з високою шийкою, що перетином переходить у сферичний сплюснений тулуб, дно сплющене. Поверхню вкрито якісним чорним лощінням. На перетин нанесено канелюр, від якого вниз опущені косі канелюри, що утворюють зигзаг. В утворених фігурах по центру розміщений шишкоподібний наліп	Глина	d вн. 7,3, d dna 5, h 7,5	12, № 131, Ш-62, п. 102
2	Підвіска краплеподібна, сплющена, з поперечним вушком	Кістка	2,7 × 1,3 × 0,6	12, № 129, Ш-62, п. 103
3	Підвіска еліпсоподібна на стрижні з поперечним вушком	Кістка	1,5 × 1 × 0,5	12, № 129, Ш-62, п. 103
5	Горщик злегка підлощений, шийка злегка звужена, вінце не відігнуте, закраїна зрізана з середини, тулуб округлий, дно плоске. Перехід тулуба у дно без перехину	Глина	d вн. 9, h 10,4, d dna 5,5	12, № 136, Ш-62, п. 103
6	Скроневе кільце, згорнуте з підквадратного в перетині (0,2/0,2 см) металевого стрижня	Бронза	d 3,6	12, № 128, Ш-62, п. 103, С/ТА: 1760
1	Черпак буролощений з високою звуженою шийкою, злегка відігнутим вінцем, округлим тулубом. Шийка переходить в тулуб перетином, під яким нанесено орнамент з чотирьох наліпів на однаковій відстані один від одного. Два наліпи по обидва боки від ручки — подовжені пружкові, нанесені косо вниз. На протилежному від ручки боці нанесені круглі виступаючі наліпи. Ручка овальна в перетині, піднімається над закраїною на 3 см. Кріпиться до закраїни і тулуба. На потиличній від ручки закраїні сліди ремонту — закраїна акуратно сточена і заглажена. Дно модельовано слабким зміщеним від центру омфалом	Глина	d вн. 10, h 9,5/11, з ручкою 13,5	12, № 132, Ш-62, п. 104
1	Корчага сіролискована із слабовідігнутим вінцем, високою шийкою, що розширяється до тулуба, незначним перетином переходить у округлий тулуб, який конічно звужується до сплющеного дна. Від плеча нанесено орнамент у вигляді гірлянди трикутників вершиною до низу. Трикутники заповнені прокресленими лініями (по чотири), нанесеними паралельно правому катету	Глина	d тулуба 19, h 15,5	AM 560/2891, Широке-62, п. 105
1	Намистина, згорнута з метал. пластини	Бронза	d 0,5, b 0,4	12, № 133, Ш-62, п. 106
1	Кубок-чаша буролощений тонкостінний з високим горлом, що ребром переходить до всіченоконічного тулуба, дно модельовано омфалом. Від ребра вниз опущені орнаментальні групи «паркет» по 4 паралельні лінії вершиною вгору, прокреслені паличкою або лощилом по сирій глині після нанесення лощіння	Глина	d вн. 13,2, d dna 5, h 10,2	13, № 140, Ш-62, п. 107

ДОДАТОК. ОПИС КОЛЕКЦІЇ РОЗКОПОК МОГИЛЬНИКА

№ на рисунок	Опис предмета	Матеріал, кількість	Розміри, см (<i>d</i> — діаметр, <i>h</i> — висота, <i>l</i> — довжи- на, <i>b</i> — ширина)	Скрина №, інв. №, шифри спектральний / технолігі- чний аналізи (С/ТА)
2	Шпилька з круглого в перетині (0,3 см) металевого стрижня з розклепаною, згорнутою в 2 витки голівкою і загостреним кінцем Поховання 107, продовження (рис. 1.118)	Бронза	l 8,2	13, Ш-62, п. 107, С/ТА: 1765/289
1	Корчага кубкоподібна буролощена, шийка невисока, звужена, вінця відігнуті, тулуб округлий, дно сплюснене. На переході шийки в тулуб модельовано слабокеребро. Від ребра на плечі нанесено орнамент з візних ліній, що утворюють трикутники верхіною вниз. Лінії прокреслені без попередньої розбивки орнаментального поля. Ліній орнаменту не закінчена Поховання 109 (рис. 1.120)	Глина	<i>d</i> він. 8,6, <i>h</i> 11,3	13, № 145, Ш-62, п. 109
1	Кубок-чаша з високою шийкою, що слабким перетином переходить в сферичний тулуб, дно округле. Зовнішня поверхня була вкрита лощінням по слабкому чорному ангобу. На шийці — два отвори від ремонту Поховання 110 (рис. 1.121)	Глина	<i>d</i> він. 12, <i>h</i> 10	13, № 144, Ш-62, п. 110
2a	Скронева кільце, згорнуте з круглого в перетині (0,4 см) металевого стрижня	Бронза	<i>d</i> 4,3	13, № 138, Ш-62, п. 110, С/ТА: 1761
2b	Скронева кільце, згорнуте з круглого в перетині (0,3 см) металевого стрижня	Бронза	<i>d</i> 4,5	13, № 138, Ш-62, п. 110, С/ТА: 1763
2c	Скронева кільце, згорнуте з круглого в перетині (0,2 см) металевого стрижня	Бронза	<i>d</i> 4,2	13, № 138, Ш-62, п. 110, С/ТА: 1764
2d	Скронева кільце, згорнуте з овального в перетині (0,1/0,2 см) металевого стрижня	Бронза	<i>d</i> 3,4	13, № 138, Ш-62, п. 110, С/ТА: 1762
1	Фр. dna великої посудини на піддоні Поховання 114 (рис. 1.125)	Глина	8,5 × 5 × 1	13, № 146, Ш-62, п. 114
1, 2	Фрагменти скроневих кілець, згорнутих з круглого (0,1 см) в перетині стрижня Поховання 115 (рис. 1.126)	Бронза, 6 фр.	Збережена l 2,5, 2, 2, 1, 0,3, 0,3	13, № 143, Ш-63, п. 115, С/ТА: 1771
5	Астрагал Поховання 116 (рис. 1.127)	Кістка	3 × 1,6 × 1,7	13, № 172, Ш-63, п. 115
1	Корчага буролощена, шийка висока, звужена, вінце злегка відігнуте, тулуб округлий, конічно звужується до сплющеного dna. На переході шийки в тулуб нанесені чотири паралельних оперізуючих канелюра Поховання 116 (рис. 1.127)	Глина	<i>d</i> він. 8,4, <i>h</i> 11, <i>d</i> dna 5,8	13, № 181, Ш-63, п. 116
2	Скронева кільце, згорнуте з круглого в перетині (0,3 см) металевого стрижня	Бронза	<i>d</i> 4	13, № 152, Ш-63, п. 116, С/ТА: 1774

1	Горщик ліпний зі звуженою шийкою, округлим тулубом і плоским дном. Стінка товста, поверхня злегка заглажена	Поховання 117 (рис. 1.128)	Глина	d він. 9, d дна 7, h 9,5	13, № 170, Ш-63, п. 117
2	Серезка, згорнута з круглого в перетині (0,2 см) металевого стрижня		Бронза	d 1,8	13, № 141, Ш-63, п. 117, с. № 2
1a	Скронева кільце, згорнута з овального в перетині (0,2/0,3 см) металевого стрижня	Поховання 118 (рис. 1.129)	Бронза	d 3,8	13, № 146, Ш-63, п. 118, в. к. 1, С/ТА: 1767/302
1b	Скронева кільце, згорнута з овального в перетині (0,2/0,3 см) металевого стрижня		Бронза	d 4,2	13, № 146, Ш-63, п. 118, в. к. 2, С/ТА: 1770/301
1c	Скронева кільце, згорнута з круглого в перетині (0,2/0,2 см) металевого стрижня		Бронза	$d \approx 3,8$	13, № 146, Ш-63, п. 118, в. к. 3, С/ТА: 1766
1d	Скронева кільце, згорнута з овального в перетині (0,2/0,3 см) металевого стрижня		Бронза	d 4,3	13, № 146, Ш-63, п. 118, в. к. 4, С/ТА: 1768
2	Пронизка, згорнута з металеві пластини		Бронза	$0,5 \times 0,4 \times 0,7$	13, № 145, Ш-63, п. 118, С/ТА: 1769
2	Пронизка, згорнута з металеві пластини		Бронза	$0,4 \times 0,5 \times 0,4$	13, № 145, Ш-63, п. 118
1	Кубок буроліскований, шийка висока звужена, вінце майже пряме, тулуб округлий, дно сплющене. На переході від шийки до тулуба намічене ребро. Не орнаментований	Поховання 119 (рис. 1.130)	Глина	d він. 9, h 12, d дна 6	13, № 5, Ш-63, п. 119
2a	Скронева кільце, згорнута з овального в перетині (0,2/0,3 см) металевого стрижня. Один кінець обламано		Бронза	d 4	13, № 148, Ш-63, п. 119, в. к. № 2, С/ТА: 1776
2b	Скронева кільце, згорнута з овального в перетині (0,2/0,3 см) металевого стрижня		Бронза	d 4,2	13, № 148, Ш-63, п. 119, в. к. № 1, С/ТА: 1775
3	Фрагменти перламутрової мушлі		Мушля морська, 5 фр.	2, 2, 1,5, 1,5, 0,8	13, № 149, Ш-63, п. 119
1	Скронева кільце, згорнута з круглого в перетині (0,4 см) металевого стрижня	Поховання 120 (рис. 1.131)	Бронза	d 3,7	13, № 151, Ш-63, п. 120, С/ТА: 1772
—	Скронева кільце, згорнута з овального в перетині (0,2/0,3 см) металевого стрижня	Матеріал із помилками в шифрах	Бронза	d 4	13, № 130, Ш-62, п. 127, С/ТА: 1773
—	Скронева кільце, згорнута з овального в перетині (0,2/0,3 см) металічного стрижня		Бронза	d 3,8	2, № 39, Ш-61, тр. 3, п. 1, С/ТА: 1738
—	Серезка, згорнута з круглого в перетині (0,1 см) металічного дроту		Бронза	d 1,5	2, № 45(?), Ш-62, п. 3
—	Намистина теширова кубічна		Гешир	$1,2 \times 1,2 \times 0,9$	13, б/н

ДОДАТОК. ОПИС КОЛЕКЦІЇ РОЗКОПОК МОГИЛЬНИКА

№ на рисунок	Опис предмета	Матеріал, кількість	Розміри, см (<i>d</i> — діаметр, <i>h</i> — висота, <i>l</i> — довжи- на, <i>b</i> — ширина)	Скрина №, інв. №, шифри спектральний / технологогі- чний аналізи (С/ТА)
—	Тризна Фр. в'язця посудини. На шийці широкий масивний наліпний пружок, декорований косою насічкою	Глина	5,5 × 3,6 × 0,6	13, № 10, Ш-61, пм поселення
—	Фр. стінки великої посудини з наліпним підтрикутним пружком на шийці. На зовнішній поверхні — залишки лискування по світлому ангобу	Глина	2,3 × 2,5 × 1,4	13, № ?, Ш-61, шурф 1, шт. 1, поселення
—	Фр. дна чорнолощеної посудини. Дно пласке, модельоване уступом. Придонна стінка різко розширяється	Глина	2,8 × 3 × 1	13, № 9, Ш-61, шурф 1, шт. 1 поселення
—	Фр. в'язця великої лощеної посудини з короткою шийкою, що розширюється до тулова, потовщеною закраїною. Посудину було ангобовано по зовнішній і внутрішній поверхні. Під закраїною нанесено наліпний пружковий орнамент. Підтрикутний пружок був декорований косою насічкою. Під пружком висвердлений наскрізний отвір, мабуть, для ремонту	Глина, 2 фр.	7 × 6 × 0,8	13, № ?, Ш-61, шурф 1, шт. 2 поселення
—	Фр. стінки великої товстостінної посудини з наліпним підтрикутним пружком.	Глина	5 × 3,5 × 1,5	13, № 1, Ш-62, тр. 1, шт. 2, поселення
—	Поверхня заглаждена, у тісті домішка піску	Глина	2 × 1,8 × 0,8	13, № ?, Ш-61, шурф 1, шт. 2 поселення
—	Фр. в'язця посудини	Глина	3,5 × 3,5 × 0,8	13, № ?, Ш-61, шурф 1, шт. 3 поселення
—	Фр. в'язця посудини	Глина	2,5 × 2 × 0,5	13, № ?, Ш-61, шурф 1, шт. 3 поселення
—	Фр. в'язця буролощеної корчаги. На зовнішній поверхні збереглося хороше лоціння по ангобу	Глина	5,3 × 4 × 1	13, № ?, Ш-61, шурф 1, шт. 3 поселення
—	Фр. стінки підлощеної великої посудини з наліпним підтрикутним пружком біля основи шийки. Зовнішня і внутрішня поверхні ангобовані	Глина	10 × 8,5 × 1	13, № 8, Ш-61, шурф 1, шт. 3 поселення
—	Фр. верхньої частини великої підлощеної посудини. Закраїна ущільнена і злегка відвернута, шийка рівна, розширюється до округлого тулуба. Під шийкою нанесено наліпний підтрикутний пружок. Зовнішня і внутрішня поверхні були подлощені	Глина	<i>d</i> дна ≈ 8, <i>h</i> 2, <i>b</i> 1,2	13, № 7, Ш-61, шурф 1, шт. 3 поселення
—	Фр. дна чернolisкованої посудини. Дно модельоване з придонною стінкою, сплющено	Глина	5 × 6,5 × 1,5	13, № 1, Ш-62, тр. 1, шт. 2 поселення
—	Фр. в'язця великої nelloщеної посудини з наліпним підтрикутним пружком на шийці	Глина	3 × 2 × 0,8	13, № 13, Ш-62, тр. 1, шт. 2 поселення
—	Фр. в'язця неліскованої посудини	Глина	6 × 6 × 1	13, № 2, Ш-62, тр. 1, шт. 2 поселення

ДОДАТОК. ОПИС КОЛЕКЦІЇ РОЗКОПОК МОГИЛЬНИКА

—	Вінце великої товстостінної підлощеної посудини. Закраїна рівно зрізана, модельована потовщенням з наплелним прямо під закраїною підтрикутним пружком. Вінця відігнуті, переходять в звужену шийку	Глина	4,5 × 5 × 1,2	13, № 3, Ш-62, тр. 2, шт. 2, поселення
—	Стінка сролощеної корчаги. Плече переходить в тулуб слабким перегином	Глина	5,5 × 5 × 0,8	13, № 5, Ш-62, тр. 1, шт. 2 поселення
—	Фр. ручки посудини підквадратної в перетині	Глина	3 × 1,6 × 1,5	13, № 4, Ш-62, тр. 1, шт. 2 поселення
—	Фр. вінця банкоподібної посудини. Зовнішня поверхня заглажена, внутрішня — підлощена. Закраїна злегка відігнута. Під закраїною нанесено орнамент у вигляді лінії нігтьових косих насічок	Глина	7 × 6 × 1	13, № 16, Ш-62, тр. 1, шт. 3 поселення
—	Фр. вінця великої чорноглиняної посудини. Зовнішня і внутрішня поверхні злегка підлощені, під відігнуте вінце нанесено наліпний підтрикутний пружок	Глина	4,5 × 4 × 1	13, № 6, Ш-62, тр. 1, шт. 3 поселення
—	Фр. вінця буролощеної корчаги. Під закраїною — слід від відбитого наліпного пружка	Глина	3 × 4,5 × 0,8	13, № 16, Ш-62, тр. 1, шт. 3, поселення
—	Фр. вінця чорнолискованої корчаги. Вінце відігнуте, шийка коротка, різко переходить в розширений тулуб	Глина	4,5 × 6 × 0,5	13, № 16, Ш-62, тр. 1, шт. 3, поселення

Бібліографія

Агульников, С. М. 2003. Погребальный обряд Казаклийского могильника белозерской культуры. *Взаимодействие культур и хронология Северо-Понтийского региона*. Кишинев: АН Республики Молдова, с. 139-163.

Агульников, С. М. 2004. Компоненты культуры Ноуа в белозерской погребальной обрядности. *Старожитності Степового Причорномор'я і Криму*, XI, с. 3-13.

Агульников, С. 2005. Хронология и периодизация белозерских памятников Пруто-Днестровского междуречья. *Revista Arheologica*, SN, 1 (1), с. 77-91.

Агульников, С. М. 2010. Некоторые особенности погребального обряда Белозерской культуры Северо-Западного Причерноморья. *Индоевропейская история в свете новых исследований (Сборник трудов конференции памяти профессора В. А. Сафронова)*. Москва: МГОУ, с. 181-192.

Агульников, С. М. 2018. О топографии и планировке могильников белозерской культуры Причерноморья. *Труды ИИМК РАН*, 47: Древние некрополи — погребально-поминальная обрядность, погребальная архитектура и планировка некрополей, с. 79-86.

Беззанська, С. С., Ключко, В. І. 2011. Гордійський могильник, *Гордійський могильник*. Вінниця: б. в., с. 7 — 86.

Беззанская, С. С., Отрощенко, В. В., Чередниченко, Н. Н., Шарафутдинова, И. Н. 1986. *Культуры эпохи бронзы на территории Украины*. Киев: Наукова думка.

Болтрик, Ю. В., Ніколова, А. В., Отрощенко, В. В. 2003. До 70-річчя Олександра Михайловича Лескова. *Археологія*, 3, с. 157-159.

Ванчугов, В. П. 1982. О появлении корчаг в памятниках эпохи поздней бронзы Северо-Западного Причерноморья. *Археологические памятники Северо-Западного Причерноморья*. Киев: Наукова думка, с. 44-52.

Ванчугов, В. П. 1983. Балтская группа памятников эпохи поздней бронзы. *Материалы по археологии Северного Причерноморья*. Киев: Наукова думка, с. 88-101.

Ванчугов, В. П., 1997. Погребальный обряд белозерской культуры Северо-Западного Причерноморья (опыт социальной реконструкции). *Археология и этнология Восточной Европы: материалы и исследования*. Одесса: Гермес, с. 154-167.

Ванчугов, В. П. 2001. Белозерские погребения курганного могильника Алкалия, *Карпатика*, 13: Давня історія України і суміжних регіонів, с. 78-83.

Ванчугов, В. П., Дзиговский, А. Н., Субботин, Л. В., 1992. *Курганы приморской части Днестровско-Дунайского междуречья*. Киев: Наукова думка.

Ванчугов, В. П., Субботин, Л. В., 1989. Васильевский курганный могильник белозерской культуры на левобережье Нижнего Подунавья. *Археологические памятники степей Поднестровья и Подунавья*. Киев: Наукова думка, с. 54-65.

Вязьмітіна, М. І., Іллінська, В. А., Покровська, Є. Ф., Тереножкін, О. І., Ковпаненко, Г. Т., 1960. Кургани біля с. Новопилипівки і радгоспу «Аккермень». *Археологічні пам'ятки Української РСР*, 8, с. 22-135.

Гаврилюк, Н. А. 1980. *Керамика степной Скифии*. Дисс... канд. ист. наук. ИА АН УРСР, Київ.

Гершкович, Я. П. 2016. *Суботовское городище*. Киев: ИА НАНУ.

Гобеджишвили, Г. Р. 1959. Погребения эпохи бронзы в Брили. *Археология Грузии*. Тбилиси: Мецниереба.

- Горобец, Л. В. 2016. Остатки птиц с поселения Уч-Баш. В: Кравченко, Э. А. (ред.). *От бронзы к железу: хозяйство жителей Инкерманской долины*. Киев: ИА НАНУ, с. 227-232.
- Гошко, Т. Ю. 2017. Кольорова металообробка Хотова. *Наукові студії: Міграції та інновації: у пошуках первинності ідей, речей і людей*. Львів: Апріорі, 2017, у друці.
- Григорьев, С. А. 2018. Динамика изменения типов используемой руды и лигатур, *Геоархеология и археологическая минералогия-2018*: Материалы V Всероссийской молодежной научной школы. Миасс: Институт минералогии УрО РАН, с. 95-103.
- Граб, В. І., Супруненко, О. Б. 1991. *Археолог Олександр Тахтаї*. Полтава: б. в.
- Демченко, Л. В., Ключко, В. И., Маничев, В. И. 2000. Геохимические исследования остатков бронзолитейного производства с Суботовского городища XII—IX вв. до н. э. *Археометрия та охорона культурної спадщини*, 4, с. 29-47.
- Дергачев, В. А. 1975. *Бронзовые предметы XIII—VIII вв. до н. э. из Днестровско-Прутского междуречья*. Кишинев: б. и.
- Евдокимов, Г. Л. 1987. Курганный могильник белозерского времени у с. Первомаевка. *Древнейшие скотоводы степей юга Украины*. Киев: Наукова думка, с. 107-126.
- Евдокимов, Г. Л. 1999. Некоторые итоги изучения материалов Брилевского могильника, *Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья (к 100-летию Бориса Николаевича Гракова)*. III Граковские чтения. Запорожье: ИА НАНУ, с. 99-103.
- Зиневич, Г. П., Круц, С. І. 1968. *Антропологічна характеристика давнього населення території України (за матеріалами експедицій 1961—1963 рр.)*. Київ: Наукова думка.
- К 80-летию... 2013. К 80-летию Александра Михайловича Лескова. *Вестник древней истории*, 3, с. 202-204.
- Кашуба, М. Т. 2000. Раннее железо в лесостепи между Днестром и Сиретом (культура Козия-Сахарна). *Stratum plus*, 3, с. 241-488.
- Кашуба, М. Т. 2013. «Ускользающее» железо, или Переход к раннему железному веку в Восточном Прикарпатье. *Российский археологический ежегодник*, 3, с. 233-257.
- Ключко, В. (ред.). 2011. *Гордіївський могильник*. Вінниця: б. в.
- Козенкова, В. И. 1977. *Кобанская культура. Восточный вариант*. Свод археологических источников, В 2-5. Москва: Наука.
- Козенкова, В. И., 1989. *Кобанская культура. Западный вариант*. Свод археологических источников, В 2-5. Москва: Наука.
- Козенкова, В. И. 2002. *У истоков горского менталитета. Могильник эпохи поздней бронзы — раннего железа у аула Сержень-Юрт, Чечня*. Материалы по изучению историко-культурного наследия Северного Кавказа, III. Москва.
- Корневский, С. Н. 1981. Химический состав бронзовых изделий из Тлийского могильника. *Советская археология*, № 3, с. 148-162.
- Корневский, С. Н. 1986. О металле эпохи средней бронзы в горной зоне Северо-Восточного Кавказа. *Советская археология*, 3, с. 5-15.
- Колотухин, В. А. 1996. *Горный Крым в эпоху поздней бронзы — начале железного века*. Киев: КФ ИА НАНУ.
- Колотухин, В. А. 2003. *Поздний бронзовый век Крыма*. Киев: Стилос.
- Кравченко, Е. А. 2004. Матеріали доби пізньої бронзи з поселення Уч-Баш. *Археологія*, 4, с. 52-66.
- Кравченко, Е. А. 2009. Матеріали ранньогальштатського часу поселення Уч-Баш. *Археологія*, 1, с. 26-40.
- Кравченко, Е. А. 2011. *Кизил-кобинська культура у Західному Криму*. Київ; Луцьк: ИА НАНУ.
- Кравченко, Э. А. (ред.), Горбаненко, С. А., Горобец, Л. В., Кройтор, Р. В., Разумов, С. Н., Сергеева, М. С., Янищ, Е. Ю. 2016. *От бронзы к железу: хозяйство жителей Инкерманской долины*. Киев: ИА НАНУ.
- Крупнов, Е. И. 1957. О происхождении и датировке кобанской культуры. *Советская археология*, 1, с. 56-82.
- Крупнов, Е.И. 1960. *Древняя история Северного Кавказа*. Москва: АН СССР.
- Круц, С. И. 1984. *Палеоантропологические исследования Степного Приднепровья (эпоха бронзы)*. Киев: Наукова думка.
- Кубышев, А. И., Черняков, И. Т. 1986. Грунтовой могильник белозерской культуры у села Чернянка (Херсонская обл.). *Советская археология*, 3, с. 139-158.
- Куштан, Д. П. 2003. Поселення доби пізньої бронзи біля с. Леськи на Черкащині. *Археологічні відкриття в Україні 2001—2002 рр.*, с. 154-157.
- Куштан, Д. П., Деткін, А. В. 2000. Матеріали пізньої бронзи з острова Самовиця. *Археологічні дослідження в Україні 1994—1996 рр.*, с. 69-71.
- Лесков, А. М. 1956—1957. *Отчет Таврской группы Крымской первобытной экспедиции ИА АН УССР за 1956—1957 гг.* НА ИА НАНУ, ф. 64, 1956—1957/12д, ф. о. 4090.
- Лесков, А. М. 1961—1963. *Отчет о раскопках грунтового могильника эпохи поздней бронзы у с. Широкоє Херсонской обл. в 1961—1963 гг.* НА ИА НАНУ, ф. 64, 1961—1963/4.
- Лесков, А. М. 1965. *Горный Крым в I тысячелетии до нашей эры*. Киев: Наукова думка.
- Лесков, А. М. 1971. Предскифский период в степях Северного Причерноморья. *Материалы и исследования по археологии СССР*, 177: Проблемы скифской археологии, с. 75-91.
- Лесков, А. М. 1975. *Заключительный этап бронзового века на юге Украины*. Автореферат дисс... докт. ист. наук. ИА АН СССР, Москва.

Лесков, О. М., Кравченко, Е. А. 2007, Гряда А могильника кизил-кобинської культури Уркуста I у Південно-Західному Криму. *Археологія*, 4, с. 11-22.

Літопис музею. 1927. *Літопис музею. Червоні роки 1917—1927*. Херсон, 8.

Махортих, С. В. 2005. *Киммерійці Северного Причорномор'я*. Київ: Шлях.

Островерхов, А. С. 1982. Стекло и фаянс как источник для изучения прогресса археологических культур Северного Причерноморья в эпоху бронзы и раннего железа, *Культурный прогресс в эпоху бронзы и раннего железа*. Ереван: АН Арм. ССР, с. 97-99.

Ольговский, С. Я., Полин, С. В. 1977. Курганная группа «Острая могила», *Курганы Южной Херсонщины*. Киев: Наукова думка, с. 34-44.

Отрощенко, В. В. 1975. Новый курганный могильник белозерского времени, *Скифский мир*. Киев: Наукова думка, с. 193-206.

Отрощенко, В. В. 1981. *Срубная культура степного Поднепровья (по материалам погребальных памятников)*. Дисс. ... канд. ист. наук. ИА НАНУ, Киев.

Отрощенко, В. В. 2001. *Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи Півдня Східної Європи (культурно-стратиграфічні зіставлення)*. Київ: ІА НАНУ.

Отрощенко, В. В., Шевченко, Н. П. 1987. О восточной границе и восточных связях племен белозерской культуры, *Межплеменные связи эпохи бронзы на территории Украины*. Киев: Наукова думка, с. 131-144.

Полін, С. В., Ерліх, В. Р. 2013. До ювілею Олександра Михайловича Лескова. *Археологія*, 2, с. 146-148.

Попандопуло, З. Х. 1999. Верхнехортицкий могильник белозерского времени. *Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья (к 100-летию Бориса Николаевича Гракова)*. III Граковские чтения. Запорожье: ИА НАНУ, с. 209-211.

Потапов, В. В. 2010. Пластинчатые височные кольца и подвески на Нижнем Дону и в Предкавказье (финальный этап эпохи бронзы). *Российская археология*, 1, с. 155-162.

Смирнов, Ю. А. 1997. *Морфология преднамеренного погребения*. Москва.

Стржелецкий, С. Ф. 1952. *Отчет о раскопках раннетаврского поселения Уч-Баи X—VIII вв. до н. э.*, Севастополь. НА НЗХТ, д. 680/І—ІІІ.

Стржелецкий, С. Ф. 1953. *Отчет о раскопках раннетаврского поселения Уч-Баи*, Севастополь. НА НЗХТ, д. 690/І.

Ромашко, В. А. 2013. *Заключительный этап позднего бронзового века Левобережной Украины (по материалам богуславско-белозерской культуры)*. Киев: КНТ.

Телиженко, С. А. 2004. Исследование многослойного памятника Зелена Горница-4, *Матеріали та дослідження з археології Східної України*, 3, с. 188-228.

Тереножкин, А. И. 1961. *Предскифский период на Днепровском Правобережье*. Киев: АН УССР.

Тошев, Г. Н. 1984. Памятники белозерского периода у с. Струмок Одесской области, *Ранний железный век Северо-Западного Причерноморья*. Киев: Наукова думка, с. 24-32.

Черных, Е. Н. 1976. *Древняя металлообработка на Юго-Западе СССР*. Москва: Наука.

Черняков, И. Т. 1977. Киммерийские курганы близ устья Дуная, *Скифы и сарматы*. Киев: Наукова думка, с. 29-36.

Шарафутдинова, И. Н. 1987. Бронзовые украшения сабатиновской культуры (к вопросу о контактах). *Межплеменные связи эпохи бронзы на территории Украины*. Киев: Наукова думка, с. 69-85.

Шарафутдинова, Э. С. 1980. *Памятники предскифского времени на Нижнем Дону (кобяковская культура)*. Свод археологических источников, В I-11. Москва: Наука.

Шарафутдинова, Э. С. 1995. Начальный этап эпохи поздней бронзы в Нижнем Подонье и на Северском Донце, *Донские древности*, 4, с. 93-116.

Янко-Хомбах, В. В., Смынтына, Е. В., Кадурич, С. В., Ларченков, Е. П., Мотненко, И. В., Какаранза, С. В., Киосак, Д. В. 2011. Колебания уровня Черного моря и адаптационная стратегия древнего человека за последние 30 тысяч лет. *Геология и полезные ископаемые Мирового океана*, 2, с. 61-94.

Agulnikov, S. 1996. *Necropola culturii belozerka de la Cazaclia*. Bibliotheca Thracologica, XIV.

Ailincăi, S.-C. 2013. Inceputurile epocii fierului in Dobrogea. *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, 64 (3—4), p. 223-292.

Davidescu, M. 1981. Un tezaur de podoabe tracice descoperit la Hinova-Mehedintu. *Thrako-Dacia*, 2, p. 12-25.

Juganaru, G. 2005. *Cultura Babadag*. I: Ex Ponto. Constanta.

Kašuba, M. 2008. Die ältesten Fibeln im Nordpontos. *Eurasia Antiqua*, 14, S. 193-231.

Lericolais, G., Guichard, F., Morigi, C., Popescu, I., Bulois, C., Gillet, H., Ryan, W. B. F. 2011. Assessment of Black Sea water — level fluctuations since the Last Glacial Maximum. *Special Paper of the Geological Society of America*, January, p. 1-18.

Sava, E. 2002. *Bestattungen der Noua-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung dpatbronzezeitlicher Bestattungsriten zwischen Dnestr und Westkarpaten (mit Katalogbeitragen von N. Boroffka, L. Dascalu, Ch. Dumitroaia, E. V. Jarovoy, T. Soroceanu)*. Portable Antiquities Scheme, 19.

Sava, E., Agulnikov, S. 2003. Contribuții noi la definierea ritului funerar de tip Sabatinovka. In: *Взаимодействие культур и хронология Северо-Понтийского региона*. Кишинев: АН Республики Молдова, с. 113-138.

Список скорочень

АН УРСР	— Академія наук Української РСР
АН ССРСР	— Академія наук ССРСР
ІА НАНУ	— Інститут археології Національної Академії наук України
ІА НАНУ	— Інститут археології Національної Академії наук України
ІА АН УССРСР	— Інститут археології Академії наук УССРСР
ІІМК РАН	— Інститут історії матеріальної культури Російської Академії наук
КЗ ЛОР	— Комунальний заклад Львівської обласної ради
КФ ІА НАНУ	— Кримський філіал Інституту археології Національної Академії наук України
НА ІА НАНУ	— Науковий архів Інституту археології Національної Академії наук України
НА НЗХТ	— Науковий архів Національного заповідника «Херсонес Таврійський»

Відомості про авторів

ГОШКО Тетяна Юрївна — археолог, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник. Працювала в Інституті археології НАН України, зараз працює в Київському університеті ім. Бориса Грінченка. Брала участь у дослідженнях Сіверсько-Донецької та Запорізької експедицій. Започаткувала в науково-природничій лабораторії ІА НАНУ проведення рентгенофлуоресцентного аналізу археологічного металу. Результатом стала низка вдалих наукових проєктів, підсумки яких були опубліковані у наукових працях. Автор і співавтор понад 50 наукових праць, у тому числі трьох монографій, серед яких: Гошко, Т. Ю., 2011. *Металообробка у населення Правобережної Лісостепової України за доби пізньої бронзи*. Київ; Гошко, Т. Ю., 2011. *Металеві вироби з Гордіївки*. В: Березанська, С. С., Клочко, В. І. (ред.) та ін. *Гордіївський могильник*. Вінниця, с. 151—236; Гошко, Т. Ю., Агапов, С. О., Отрощенко, В. В., 2018. *Металеві казани з Великого Степу за доби пізньої бронзи*. Київ.

Особистий доробок — 3,9 %.

КРАВЧЕНКО Евеліна Антонівна — археолог, історик, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник. Працює в Інституті археології НАН України (Київ), керівник Інкерманської археологічної експедиції, до 2014 р. проводила дослідження у Криму. Після анексії Криму працює над колекціями розкопок новобудівних експедицій у Херсонській області, матеріалами із розкопок у Криму, розпочала дослідження пам'яток Київського Правобережжя ранньої залізної доби. Автор і співавтор понад 50 наукових праць, у тому числі чотирьох монографій, серед яких: Зубарь, В. М. (ред.), Буйських, А. В., Кравченко, Э. А., Русяева, М. А. 2005. *Херсонес Тавриченский во второй четверти VI — середине I вв. до н. э.* Київ: Академперіодика; Кравченко, Е. 2011. *Кизил-кобинська культура у Західному Криму*. Київ, Луцьк: ІА НАНУ; Кравченко, Э. А. (ред.), Горбаненко, С. А., Горобец, Л. В., Кройтор, Р. В., Разумов, С. Н., Сергеева, М. С., Яниш, Е. Ю. 2016. *От бронзы к железу: хозяйство жителей Инкерманской долины*. Київ: ІА НАНУ; Кравченко, Е. А. (ред.). 2017. *Хотівське городище (новітні дослідження)*. Київ: ІА НАНУ.

Особистий доробок — 56,5 %.

ЛЕСКОВ Олександр Михайлович (1933—2018) — археолог, доктор історичних наук, професор, керівник багатьох археологічних експедицій в Криму, Нижньому Подніпров'ї і на Кавказі. Викладав у Каліфорнійському, Техаському і Пенсільванському університетах. Працював у Інституті археології АН УРСР (Київ), Музеї атеїзму і релігії (Ленінград), Державному Музеї мистецтва народів сходу (Москва), Музеї антропології і археології Пенсільванського університету (Філадельфія). Автор і співавтор понад ста наукових праць, у тому числі 20 монографій і альбомів, серед яких: Лесков, А. М. 1965. *Горный Крым в I тысячелетии до нашей эры*. Київ: Наукова думка; Лесков, А. М. 1981. *Курганы: находки, проблемы*. Ленінград: Наука; Лесков, А. М. (ред.). 1985. *Сокровища курганов Адыгеи. Каталог выставки. Материалы Кавказской археологической экспедиции ГМИИВ 1981—1983 гг.* Москва: Советский художник; Лесков, А. М., Беглова, А. Е., Ксенофонтowa, И. В., Эрлих, В. Р. 2005. *Меоты Закубанья в середине VI — начале III века до н. э. Некрополи у аула Уляп. Погребальные комплексы*. Москва: Наука.

Особистий доробок — 39,6 %.

Leskov, O. M., Kravchenko, E. A., Hoshko, T. Yu. The Cemetery of Bilozerska Culture near the Village of Shiroke. — Lviv; Vynnyky: Historical museum of Lviv regionl council; Maidan, 2019. — 206 c.

The book of papers deals with one of the well-known sites of final of Bronze Age of Lower Dnieper — the cemetery near the village of Shiroke. In spite of finishing the excavations of cemetery more than half of century ago there is a first publication of this site. The book contains complete description of cemetery and its archaeological complexes, analysis of burial customs and rituals, the separate paragraph deals with analysis of metal of Shyroke cemetery. The authors make a conclusions about possible ways of getting number of things, technologies or raw the the Lower Dnieper lands. The book includes the supplement with detail description of things from excavation of Shyroke cemetery.

For archaeologists, historians, ethnographers, everybody who interested of history of Ukrainian South.

Наукове видання

КЗ ЛОР «ІСТОРИКО-КРАСЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ»
ГС «ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА СПІЛКА МУЗЕЙ»

ЛЕСКОВ Олександр Михайлович
КРАВЧЕНКО Евеліна Антонівна
ГОШКО Тетяна Юріївна

**МОГИЛЬНИК БІЛОЗЕРСЬКОЇ
КУЛЬТУРИ БІЛЯ с. ШИРОКЕ**

Надруковано *в авторській редакції*

Рисунки *авторські*

Комп'ютерна верстка *С. А. Горбаненка*

Оформлення обкладинки *Е. А. Кравченко, С. А. Горбаненко*

Підписано до друку 23.09.2019. Формат 84 × 108/16. Папір офс. № 1.
Гарнітура Таймс. Друк офс. Ум.-друк. арк. 21,6.
Обл.-вид. арк. 19,3. Наклад 50 прим. Зам.

Тираж віддруковано ТОВ «Майдан»,
61002, Харків, вул. Чернишевська, 59. Тел.: (057) 700-37-30

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1002 від 31.07.2002 р.